

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА
у Львові.

III

~~50985~~

1929

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
імені
ШЕВЧЕНКА
У ЛЬВОВІ.

Ч.

~~30085~~

/1929.

Calcutta

[253]

04

иП-22.684

714

Роз. 223-8/1550

ЗМІСТ (INDEX)

Стор.
(pag.)

I.

- Dr. G. Kostelnyk — Das Prinzip der Identität — Grundlage aller Schlüsse 1—15, 64—102
- Гр. Й. Г. — Відвідини незєднених архієреїв у митр. Андрея Шептицького (Fr. J. G. — Episcoporum disunitorum apud metropolitam Andr. Szeptyckij receptio) 16—27, 103—110
- Др. Роман Ковшевич — Погляд на укр. канонічну літературу (Dr. Rom. Kovsevycz — De canonicis scriptis ucrainicis) (Конець) 28—37
- Dr. Rom. Kovsevycz — De primis litibus Ucrainorum apud Romanam Curiam iudicatis 129—136
- о. Др. Сп. Кархут — Нове видання Служебника (Dr. Sp. Karchut — Nova editio Liturgiconis slavici) 137—170
- Портрет св. Отця Пія XI (Imago Pii PP. XI)
- о. проф. Др. Йос. Сліпий — Папа Пій XI (1879-1929) (prof. Dr. Jos. Slipuj — Pius PP. XI) 205—208
- Prof. Dr. Jos. Slipuj — Directiones quaedam progressum theologicum in Oriente spectantes 209—226
- о. Др. Вас. Масцюх — Про заручини в Галицькій провінції (Dr. V. Masciuch — Sponsalia de futuro in metropolia Halicensi) 227—234

II. Огляди й оцінки (Conspectus et recensione).

- Dom. M. Grümmer, O. Pr. — Manuale theologiae moralis (о. Др. І. Цегельський)
- Проф. Др. Н. Н. Глибоковскій — Русская богословская наука въ ея историческомъ развитіи и новѣйшемъ состояніи (о. Іл. Баган ЧСВВ.)
1. Abbè Paulin Giloteaux — Patriotisme et Internationalisme. 2. Дмитро Донцов — Націоналізм (о. Й. Схрайверс Ч. св. Ізб.)

A. Bessières — Le Maxique Martyr (о. Й. Схрайверс
Ч. св. Ізб.)

Fel. M. Capello S. J. — Summa Iuris Publici Ecclesiastici
(о. Л. Глінка)

о. Др. І. Фіголь — Ексорти на неділі і свята шкіль-
ного року (о. Ом. Горчинський)

Al. De Smet — De sponsalibus et matrimonio tractatus
canonicus et theologicus (о. Др. Д. Дорожинський)

H. Denzinger et Clem. Bannwart, S. J. — Enchiridion
Symbolorum (о. Йос. Сліпий)

Ch. Vandepitte D. H. — Conférences a la Jeunesse des
Ecoles (О. С. Сампара)

Свящ. Пант. Божик — Церков Українців в Канаді
(о. Ст. Рудь)

Dr. Jos. Weingertner — Die Apostelgeschichte (о. І. Гватів)

Adhemar D'Alès — Prima lineamenta tractatus dogmaticae:
De SS. Eucharistia (о. Ю. Гірняк)

M. Grabmann et Fr. Pelster S. J. — Opuscula et textus
historiam Ecclesiae eiusque vitam atque doctrinam illustrantia
(о. А. Ішак)

A. De Meester — Iuris canonici et iuris canonico-civilis
compendium (о. Др. Д. Дорожинський)

Georg Hofman S. J. — Griechische Patriarchen u. römische
Päpste (о. А. Ішак)

Dr. J. Walter — Der kath. Priester in seinem Leben und
Wirken (о. С. Рудь)

1. C. Callewaert, S. C. D. — Liturgicae Institutiones. 2. Dr.
Cl. Oberhammer — Liturgische Messfeier (о. С. Рудь)

Antoine Malvy et Marcel Viller — La Confession Orthodoxe
de Pierre Moghila (о. А. Ішак)

Dr. Ottmar Dittrich — Geschichte der Ethik (о. Др. І. Це-
гельський)

Abhandlungen des Ukrainischen Wissenschaftlichen Institutes
in Berlin (о. А. Ішак)

Louis Rousic — Le Saints Ordres (о. Й. Схрайверс
Ч. св. Ізб.)

1. П. Павленко — Богослужбова мова в православній
церкві. 2. о. Т. Галушинський ЧСВВ. — Думка і наука
Церкви в питаннях літургічної мови (о. Др. І. Цегельський)

Ks. Dr. F. Madeja — Wybór egzort dla młodzieży szkół
średnich (о. Др. І. Фіголь)

Spesz Alexander — Summarium Philosophiae Christianae
(Яр. Біленький)

P. Chr. Baur O. S. B. — Johannes Chrysostomus u. seine
Zeit (о. А. Ішак)

Msgr. W. Cremers — Die katholische Aktion (о. Др.
О. Стасюк)

III. Вибрані питання (*Analecta*).

- о. Ю. Дзерович — Виховання в дусі молитви
Ювілей Преосвящ. Григорія Хомишина
- о. П. Хомин — Конгрес для орієнтальних студій
в Празі
- о. Ст. Рудь — Про канон на Утрені
- о. В. Белей — Латинська мова як викладона в бо-
гословії 51—52, 118—122, 185—192, 258—260

IV. Всячина — Хроніка (*Varia Chronica*).

на ст. 53—56, 123—124, 193—194, 265—268

V. Богословське Наукове Товариство (*Societas Teologica*).

на ст. 57, 122, 261—264

VI. Книжки і часописи (*Libri et ephemerides*).

на ст. 58—64, 125—128, 195—204, 269—276

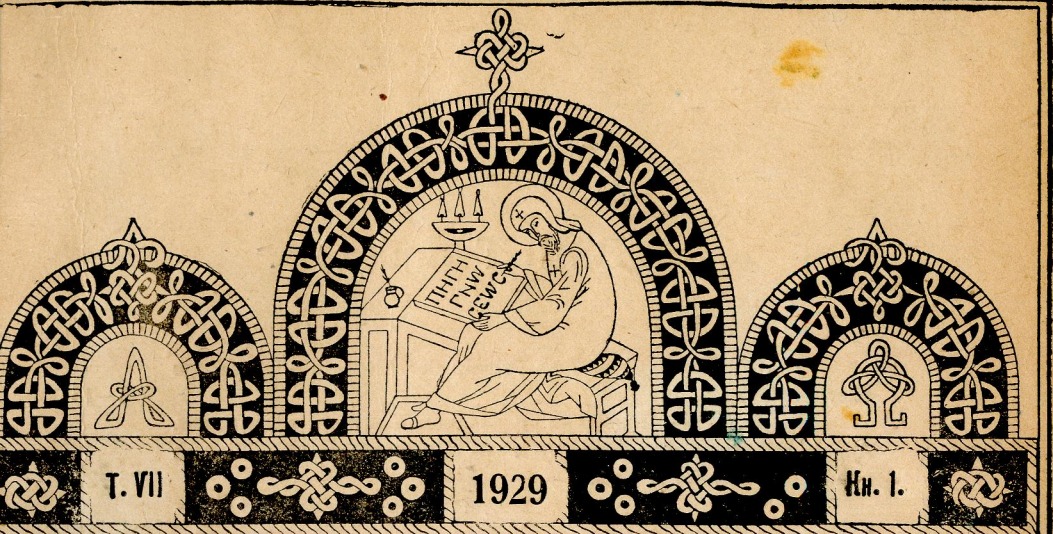

БОГОСЛОВІЯ
BOHOSLOVIA

НАУКОВИИ ТРИМІСЯЧНИК

ВИДАЄ

БОГОСЛОВСЬКЕ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО

ЛЬВІВ — LEOPOLI

ЗМІСТ (Index)

стор.

<i>Dr. G. Kostelnik</i> — Das Prinzip der Identität — Grundlage aller Schlüsse	1—15
<i>бр. Й. Г.</i> — Відвідини незєдинених архієреїв у митроп. Андрія Шептицького (Fr. J. G. — Episcoporum disunitorum apud metropolitam Andream Szeptyckuj)	26—27
<i>Др. Роман Ковшевич</i> — Погляд на укр. канонічну літературу (Dr. Rom. Kovševyč -- De canonicis scriptis ucrainicis)	28—37
2. Огляди й оцінки (Conspectus et recensione): Dom. M. Prümmer, O. Pr. — Manuale Theologie Moralis (о. Др. Ігн. Цегельський). Проф. Др. Н. Н. Глубоковскій — Русская богословская наука въ ея историческомъ развитіи и новѣйшемъ состояніи (о. Інок. Баран ЧСВВ). 1. Abbe Paulin Giloteaux — Patriotisme et Internationalisme. 2. Дмитро Донцов — Націоналізм (о. Й. Схрайверс Ч. св. Ізб.). A. Bessières — Le Mexique Martyr (о. Й. Схрайверс Ч. св. Ізб.)	38—50
3. Вибрані питання (Analecta): Виховання в душі молитви (докінчення слідує) — о. Юліян Дзерович.	51—52
4. Всячина — Хроніка (Varia — Chronica): Надзвичайний ювілейний рік — Церковна держава—Померли—Гр.-кат. Богосл. Академія у Львові — 1500-літня річниця смерти св. Августина — Monte Cassino — Катсл. університет в Сольногороді — Ювілеї — Нова стінопись в молитовниці Дух. Семинарії у Львові.	53—56
5. Богосл. Наукове Товариство (Societas Theologica)	57
6. Книжки і часописи (Libri et ephemerides)	58—64

„Bohoslovia“ quater in anno (praeter „Summaria“ semper unum alterumve articulum latine conscriptum continens) prodit.

Annu subnotatio pro externis regnis

2½ Doł. am.

Litterae mittantur:

„Bohoslovia“ Leopold (Lemberg)

Kopernika 36.

~~1913~~ / VII, 1

Dr. G. Kostelnyk

Das Prinzip der Identität — Grundlage aller Schlüsse.

Die traditionelle Logik des Aristoteles und der Scholastiker hat nicht sämtliche Typen der logischen Schlüsse vermerkt. Es gibt viele regelmässige Schlüsse, welche keinem Typus der Schlüsse der traditionellen Logik entsprechen und welche auf Grund der syllogistischen Regeln dieser Logik nicht analysiert werden können.

Das haben die Autoren der „Logik von Port-Royal“, welche im J. 1662 erschien, zuerst bemerkt.¹⁾ Ihre Wahrnehmung im 9. Kapitel, 3. Teil lautet, dass „wenig Mühe auf die Anwendung der Regeln des Schliessens auf solche Fälle verwandt worden ist, wo die Urteile zusammengesetzte Sätze sind, wiewohl solches Schliessen sehr schwierig ist, und viele Schlüsse dieser Art als falsch erscheinen, nichtsdestoweniger aber völlig richtig sind; und dass die Verwendung solcher Schlüsse eine viel häufigere ist als die der ganz einfachen Syllogismen“.²⁾

Beispielsweise werden dort folgende Schlüsse angeführt:

Die Sonne ist ein gefühlloses Ding.

Die Perser beten die Sonne an;

Somit beten die Perser ein gefühlloses Ding an.

Das göttliche Gesetz befiehlt uns Könige zu ehren;

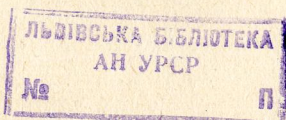
Ludwig XIV ist ein König;

Also befiehlt uns das göttliche Gesetz Ludwig XIV zu
[ehren.

Den Autoren der „Logik von Port-Royal“ schien es, dass Schlüsse von diesem Typus deswegen noch nicht analysiert werden können, da sie sehr schwer und zusammengesetzt sind. Wir werden uns überzeugen, dass die Sache sich ganz an-

¹⁾ Port-Royal ist eine Ortschaft nicht weit von Paris. Die Autoren der Logik hiessen Arnauld und Nicole und ihr Mitarbeiter war der berühmte Philosoph und Mathematiker Pascal.

²⁾ Anführung aus: Leitfaden der Logik von William Stanley Jevons. Autorisierte deutsche Übersetzung nach 22. Auflage des englischen Originals, von Dr. Hans Kleinpeter. 2. Auflage, Leipzig 1913, S. 158.

ders verhält. Und doch, wenn man die angeführten Beispiele unter die traditionellen syllogistischen Regeln unterzieht, so erscheinen sie in Wirklichkeit ungemein zusammengesetzt und für die Analyse schwer, denn statt dreier syllogistischen Begriffe kommen in ihnen vier (Sonne, gefühlloses Ding, Perser, Anbeter der Sonne; das göttliche Gesetz, Befehl der Verehrung der Könige, Ludwig XIV, König), und ihre logische Beziehung ist nicht der Art, welche zwischen drei syllogistischen Begriffen vorkommen kann.

Man muss Ausgangsgrundsätze verändern, man muss den aristotelischen Syllogismustypus bei Seite lassen und einen neuen Vorgang zum Verständnis des logischen Prozesses suchen, welcher in den angeführten Beispielen der Schlüsse zum Vorschein kommt, und erst dann wird es sich zeigen, dass dieser Prozess sehr einfach ist, da er auf dem Prinzip der Identität beruht und gerade deswegen es schwer ist ihn zu unterscheiden, zu erfassen, zu analysieren.

Etwa 200 Jahre nach dem Erscheinen der „Logik von Port-Royal“ der englische Logiker William Stanley Jevons, gerade mit Berufung auf die obengenannte Logik, klagt darüber, dass der Prozess der Schlüsse noch nicht gebührend analysiert worden ist: „Man darf nicht glauben, dass die bisher beschriebenen Formen des Syllogismus alle in der Wissenschaft oder im gewöhnlichen Leben wirklich verwendeten Schlussarten vorstellen. Ausser den hypothetischen und disjunktiven und manchen andern in den folgenden Kapiteln zu beschreibenden Schlüssen gibt es in Wirklichkeit noch viele Arten des Schliessens, von denen die Logiker bisher noch nicht viel Notiz genommen haben“.1) Auf einer anderen Stelle weist er sogar auf einen solchen Typus der Schlüsse: „Die Logiker haben sonderbarerweise zum grössten Teile die wichtigen Fälle übersehen, in denen ein Begriff mit einem anderen soweit übereinstimmt, dass er mit ihm identisch wird“.2)

Sogar in den letzten Jahren klagt Prof. I. O. Loskij in seinem Buche „Sammlung der logischen Aufgaben“ 3) über dasselbe. Im Paragraph unter der

1) O. c. S. 157.

2) Ibid. S. 127.

3) И. О. Лосский: Сборник задач по логике. Прага 1924. Стр. 149.

Aufschrift „Unsylogistische, mittelbare deduktive Schlüsse“ gibt er folgende Schemata:

$$A=B; B=C; \text{ somit: } A=C.$$

$$x=a; y=b; \text{ somit: } x+y = a+b.$$

Thales hat vor Anaximandros gelebt; Anaximandros hat vor Anaximenes gelebt; folglich Thales hat vor Anaximenes gelebt.

Kant ist nie aus Königsberg ausgefahren; Schelling war nie in Königsberg; folglich Schelling hat Kant nie gesehen.

Und Losskij klagt: „Leider gibt es noch keine allgemein angenommene Theorie über solche Schlüsse“. ¹⁾

Am allerentsprechendsten wäre eine solche Theorie, welche alle Typen der Schlüsse unter einen gemeinsamen Nenner zusammenleiten und jeden Typus der Schlüsse auf Grund einer und derselben Regel lösen würde.

Ist aber eine solche Theorie möglich? Man kann nicht auf diese Frage a priori eine Antwort geben. Das kann sich nur auf Grund der Versuche und Erfahrungen zeigen.

* * *

Aristoteles hat solche Schlüsse analysiert, die wir auf Grund der Unterordnung der Begriffe durchführen (sogenannte Subsumtionsschlüsse). Das Hauptprinzip (in der Formulierung der Scholastiker) bildet hier „dictum de omni et de nullo“: was (distributiv) von allen Gliedern einer logischen Klasse (der Gattung oder der Art) gilt, das gilt (distributiv) auch von einigen Gliedern dieser Klasse; und was von keinem Glied einer Klasse gilt, das gilt auch nicht von einigen Gliedern dieser Klasse.

Hier treten drei syllogistische Begriffe auf: S(subjectum), M (terminus medius) und P (praedicatum), welche in Bezug des Umfanges sich so zu einander verhalten, dass S vom M, und M vom P umschlossen wird: $S < M < P$ (S ist untergeordnet gegenüber dem M, und M gegenüber P), wie z. B.: Pilze — Gewächse — organische Wesen.

Also die Merkmale der Klasse P gelten auch von der Klasse M; da aber M in Bezug des Umfanges zwischen P und S

¹⁾ O. c. S. 46.

vermittelnd ist, so gelten diese Merkmale auch vom S. Allgemeine Merkmale der Klasse der organischen Wesen „entstehen, sich ernähren, wachsen, eingehen“ gelten auch von Gewächsen und von Pilzen.

Das ist die prinzipielle, reine und positive Form des aristotelischen Syllogismus. Dieser Typus des Syllogismus auch in gemischten und in negativen Formen, also überall, hält sich fest an Umfangsbeziehungen zwischen S M P als am Kriterium zur Formulierung der Folgerung.

Die Subsumtionsschlüsse sind Schlüsse auf Grund der Umfangsbeziehungen zwischen den Begriffen. Wie bereits gesagt, Aristoteles hat nur diesen Typus der Schlüsse analysiert. Die Schlüsse auf Grund der Identität hat er wegen ihrer Einfachheit nicht bemerkt, wie er auch das Prinzip der Identität nicht bemerkt hat, obwohl er der erste war, welcher das Prinzip des Widerspruchs formuliert hat. Was in unserem Bewusstsein „überaus selbstverständlich“, „überaus einfach“ erscheint, das ist für die Reflexion schwer zu unterscheiden und zu formulieren. Da ruht eben die Ursache, warum die Schlüsse auf Grund der Identität bis heute noch nicht gebührend analysiert und gewürdigt worden sind. Es kommt oft vor, dass irgendeine Entdeckung, oder im Allgemeinen irgendein „Schritt vorwärts“ manchmal zum Kerker wird, welcher mit seinen Mauern den breiteren Horizont verdeckt, und die Menschen an sich bindet. Ein sehr belehrendes Beispiel dafür können wir aus unserer Geschichte anführen. Die altkirchenslavische Sprache war für unsere Nation in den ersten Jahrhunderten nach der Annahme des Christentums ein „riesiger Schritt nach vorwärts“, denn sie hat der Entwicklung ihrer Literatur geholfen; in späteren Jahrhunderten aber, als die europäischen Nationen die Literatur in eigener Volkssprache zu bilden angefangen haben, wurde die altkirchenslavische Sprache für unser Volk gleichsam ein Kerker, denn sie hat die ganze Aufmerksamkeit unserer geistigen Führer an sich gebunden. Und diese Männer — in der Meinung, dass wir bereits „eine eigene literarische Sprache“ besitzen — konnten die wirkliche eigene Volkssprache nicht wiederfinden.

Etwas ganz ähnliches war auch mit der Lehre des Aristoteles über die Syllogismen. Diese Lehre hat die Scholastiker und die späteren Logiker bis in die neuesten Zeiten (des XIX u. XX Jh.) an sich gebunden, ihren Horizont geschmälert und

sie blieben im guten Glauben: der Prozess des Subsumtionssyllogismus ist prinzipiell und allgemein. Noch heute gibt es solche eigensinnige Parteigänger der traditionellen Logik, welche die Syllogismen auf Grund der Identität nicht annehmen wollen und behaupten, dass solche Schlüsse nur spezielle Fälle der syllogistischen Subsumtionsform bilden. So meint z. B. C. Willems: „*Praeter syllogismos subsumptivos: S < P Wundt distinguit syllogismos identitatis (S=P), quorum exempla habentur in definitionibus et mathematicis aequationibus. Sed non sunt nisi species infimae syllogismorum subsumptionis, quemadmodum idem diximus de iudiciis identicis et subsumptivis*“.¹⁾

In Wirklichkeit aber verhält es sich damit ganz anders: der aristotelische Syllogismus bildet keine Grundregel, sondern ist nur ein spezieller Fall dieser Regel, — bildet nicht Gattung (genus), sondern Art (species). Es ist also nicht zu verwundern, dass den Logikern von Port-Royal die allereinfachste Schlussform, als sie dieselbe zum aristotelischen Syllogismus anpassten, als überaus kombiniert und schwer zum Analysieren vorgekommen ist. Wenn man eine Nicht-Regel für Regel betrachtet, so wird die Regel als Nicht-Regel, als eine besondere Ausnahme erscheinen.

Die Schlüsse auf Grund der Umfangsbeziehungen bilden nicht die prinzipielle und allgemeine Form der Schlüsse, sondern nur eine spezielle Klasse der Schlüsse. Eine prinzipielle und allgemeine Form bilden die Schlüsse auf Grund der Identität.

Das kann man durch allgemeine Gegebenen und durch die Analyse der Subsumtionsschlüsse beweisen.

1. Das hauptsächlichste Element bei den Begriffen bildet der Inhalt und nicht der Umfang.

Der Umfang ist etwas Konsekutives aus dem Inhalte des Begriffes und die Merkmale (notae) des Begriffes bilden das Konstitutive Element. Die Umfangsbeziehungen können deshalb eine Grundform der Schlüsse nicht bilden,²⁾ weil sie selbst nicht prinzipiell, sondern konsekutiv sind.

¹⁾ *Institutiones Philosophicae auctore C. Willems, Vol. I. Edit. III. Treveris 1915. S. 63.*

Die Grundform der Schlüsse können nur die Relationen zwischen den Inhalten der Begriffe bilden. Und das Hauptprinzip dabei ist das Prinzip der Identität.

2. In unzähligen Fällen der Schlüsse, welche in verschiedene Klassen geteilt werden, werden die Umfangsbeziehungen nicht beachtet und, der Natur der Sache gemäss, können auch nicht beachtet werden. Somit erstrecken sich die Subsumtionssyllogismen auf diese Klassen nicht.

Dafür müssen überall die Beziehungen zwischen den Inhalten der Begriffe beobachtet werden, für welche, wie gesagt, ein Grundmass das Prinzip der Identität bildet.

3. Die Umfangsbeziehungen, wie wir uns später überzeugen werden, dienen bei den Subsumtionssyllogismen nur als Kriterium zur Bestätigung der Identität zwischen den Begriffen. Somit bilden die Subsumtionsschlüsse nur eine Abart der Schlüsse auf Grund der Identität.

* * *

Die logische Regel lautet, dass der Inhalt der Gattung im Inhalte einer jeden von den Arten, und der Umfang aller Arten im Umfange der Gattung Platz findet. Den Inhalt der Art (selbstredend in ordine logico) erhalten wir auf diese Weise, dass wir zu den Merkmalen der Gattung noch neue Merkmale zugeben: wenn Merkmale **a b c** uns irgendeine Gattung vorstellen, so werden die Arten dieser Gattung sich folgendermassen darstellen: 1) **a b c + m n**, 2) **a b c + x y**, 3) **a b c + z...** Und die Unterarten der ersten Art werden sich darstellen: 1) **a b c m n + α β**, 2) **a b c m n + γ δ**, 3) **a b c m n + λ...** Daraus wird verständlich, warum die Merkmale der höheren logischen Klassen allen unteren Klassen zugeschrieben werden können (bzw. müssen).

Die Umfangsrelationen sind zugleich Ausdrücke der Inhaltsrelationen zwischen den Begriffen. Gerade diese Funktion der Umfangsrelationen nützt der Subsumtionssyllogismus aus. Hier können wir schon zur Analyse der Natur der Subsumtionssyllogismen übergeben. Nehmen wir also das erste Beispiel:

Alle G e w ä c h s e entstehen, ernähren sich, wachsen und gehen ein.

Alle Pilze sind G e w ä c h s e.

Somit alle Pilze entstehen, ernähren sich, wachsen und gehen ein.

Bei diesem Syllogismus, wie im Allgemeinen bei Subsumtionssyllogismen, besteht ein zweifacher logischer Prozess. Erstens: wir beachten die U m f a n g s b e z i e h u n g e n zwischen drei syllogistischen Begriffen: ob alle oder nur e i n i g e Gewächse (M) entstehen, sich ernähren, wachsen und gehen ein (P); ob alle oder nur e i n i g e Pilze (S) sind Gewächse. Das ist e i n g r e l l e s M o m e n t, denn es wird durch b e s o n d e r e A u s d r ü c k e: alle, einige, ein Teil.. ausgedrückt. Deshalb ist dieses Moment leichter durch die R e f l e x i o n zu bemerken. Jedoch in Wirklichkeit reicht dieses Moment allein für sich genommen noch nicht aus, um zu einer Folgerung zu gelangen. Das kann leicht bewiesen werden. Als Beispiel möge derselbe Syllogismus dienen, nur etwas verändert:

Alle G e w ä c h s e entstehen, ernähren sich, wachsen und gehen ein.

Alle g e t r o c k n e t e n Pilze sind G e w ä c h s e.

Somit alle g e t r o c k n e t e n Pilze entstehen, ernähren sich, wachsen und gehen ein (!).

Wir sehen, dass die Folgerung falsch ist, wenn auch die q u a n t i t a t i v e n Beziehungen dieselben geblieben und beide P r ä m i s s e n wahr sind. Die Folgerung ist deshalb falsch, weil t e r m i n u s m e d i u s „Gewächse“ in der zweiten Prämisse in e i n e r a n d e r e n B e d e u t u n g angewendet wurde, obwohl dies mit klaren Worten nicht erwähnt wird. In der ersten Prämisse ist die Rede von den l e b e n d e n „Gewächsen“, in der zweiten von den g e t r o c k n e t e n „Gewächsen“.

Also der zweite logische Prozess im Subsumtionssyllogismus beruht darin, dass wir darauf achten, ob M a u c h i n d e r zweiten Prämisse in d e r s e l b e n B e d e u t u n g, wie in d e r e r s t e n Prämisse, g e b r a u c h t w u r d e. Mit anderen Worten: ob die I d e n t i t ä t zwischen M d e r ersten und M d e r zweiten Prämisse da ist. Eine Folgerung k a n n n u r d a n n formuliert werden, wenn solche Identität besteht u n d z w a r a u f G r u n d d i e s e r I d e n t i t ä t.

Gerade deswegen ist dieser Prozess in den Subsumtions-syllogismen in Wirklichkeit g r u n d s ä t z l i c h. Da er aber nicht mit besonderen Worten ausgedrückt ist, deshalb ist er subtile, sehr einfach und schwer durch die Reflexion zu unterscheiden. Ist das klar, dass M in beiden Prämissen identisch ist, dann formulieren wir die Folgerung ohne Rücksicht auf die Umfangsrelationen, denn eine solche Zusatzbemerkung wäre überflüssig und in manchen Fällen sogar beschwerlich. Zum Beispiel:

100 ist teilbar durch 5.

Hier sind 100 (Nüsse);

Somit ist dieses konkrete 100 durch 5 teilbar.

Jedes 100, als absolute Zahl, ist identisch. Hier gibt es keine Arten und Unterarten, darum ist es auch nicht nötig den Umfang zu beachten, sondern reicht völlig aus, nur den Inhalt zu berücksichtigen. Es wäre für das Denken überflüssig und beschwerlich, wenn wir sagen würden: „j e d e s 100 ist durch j e d e s 5 teilbar“; wir sprechen einfach „100“, wie wenn dieser Begriff keinen eigenen Umfang hätte.

Da wir nun in Subsumtionssyllogismen nur dann zur Folgerung gelangen können, wenn M in der ersten und zweiten Prämisse identisch ist, s o k ö n n e n w i r j e d e n S u b s u m t i o n s s c h l u s s i n e i n e n S c h l u s s a u f G r u n d d e r I d e n t i t ä t u m g e s t a l t e n.

Unser Beispiel wird also formuliert:

Entstehen, Sich ernähren, Wachsen und Eingehen sind wesentliche Merkmale der Natur der Gewächse.

Die Pilze haben die Natur der Gewächse.

Somit sind wesentliche Merkmale der Pilze: Entstehen, Sich ernähren, Wachsen und Eingehen.

Noch klarer tritt diese Traduktion auf dem allgemein gebrauchten Beispiel:

A u f G r u n d d e r U n t e r o r d n u n g :

Alle Menschen sind sterblich.

Ukrainer sind Menschen.

Somit Ukrainer sind sterblich.

A u f G r u n d d e r I d e n t i t ä t :

Die menschliche Natur ist sterblich.

Ukrainer haben die menschliche Natur.

Somit Ukrainer haben die sterbliche Natur, d. h. Ukrainer sind sterblich.

Die Umfangsrelationen stehen hier ausser Acht; hier sind nicht drei, sondern vier Begriffe (die menschliche Natur, sterblich, Ukrainer, die die menschliche Natur haben). Das ist aber kein aristotelischer Syllogismus.

Wenn wir diesen Syllogismus mit den Syllogismen vergleichen, welche wir nach der „Logik von Port-Royal“ angeführt haben, so ist es klar, dass sie eine gleiche logische Konstruktion aufweisen. Was wir in der ersten Prämisse dem Begriffe M zueignen, dasselbe schreiben wir ihm auch in der zweiten Prämisse zu — einstweilen inclusive, in der Folgerung aber mit ausdrücklichen Worten (Sonne — ein gefühlloses Ding, die menschliche Natur — sterblich..). Und das führen wir auf Grund der Identität des M in der einen und der anderen Prämisse aus.

Geradeso können alle negativen und partikulären aristotelischen Schlüsse die Form der Schlüsse auf Grund der Identität annehmen und das ist eigentlich ihre Grundform.

Beispiele:

Auf Grund der Unterordnung (negativer Schluss):

Kein Mensch kann ohne Unterricht lesen.

Genien sind Menschen.

Somit Genien können ohne Unterricht nicht lesen.

Auf Grund der Identität:

Der menschliche Verstand hat solche Eigenschaft, dass er ohne Unterricht nicht lesen kann.

Genien haben den menschlichen Verstand.

Somit der Verstand der Genien hat solche Eigenschaft,
u. s. w.

Auf Grund der Unterordnung (partikulärer Schl.):

Alle Säugetiere haben warmes Blut.

Manche Wassertiere sind Säugetiere.

Somit manche Wassertiere haben warmes Blut.

Auf Grund der Identität:

Das Blut der Säugetiere ist warm.

Manche Wassertiere sind Säugetiere.

Somit das Blut mancher Wassertiere ist warm.

Um den Subsumtionsschlüssen eine Form der Identitätsschlüsse zu geben, ist es nicht einmal notwendig sie umzugestalten. Man muss nur genaue Aufmerksamkeit auf die Identität zwischen M_1 (M in der ersten Prämisse) und M_2 (M in der zweiten Prämisse) hinrichten und daraus logische Konsequenzen ziehen: Merkmale, welche dem M_1 eigen sind, muss man auch dem Begriffe M_2 zuschreiben und in der Folgerung muss man das mit ausdrücklichen Worten feststellen.

Es wird also lauten:

Alle Säugetiere haben warmes Blut.

Manche Wassertiere sind Säugetiere.

Weil der Begriff „Säugetiere“ in der zweiten Prämisse in der identischen Bedeutung, wie in der ersten Prämisse, gebraucht wurde, so muss man auch in der zweiten Prämisse ihm dieselben Merkmale, mit welchen er in der ersten Prämisse auftritt, zuschreiben, denn idem est idem.

Es ist klar, dass man dabei die Umfangsbeziehung zwischen Subjekt und Prädikat der zweiten Prämisse nicht wechseln darf, denn sie bleibt wahr nur bei einer solchen Beziehung („manche Wassertiere sind Säugetiere“, und nicht „alle Wassertiere...“).

Somit lautet die Folgerung:

Manche Wassertiere (sind Säugetiere, d. h.) haben warmes Blut.

A n d e r e s B e i s p i e l :

Keine wahre Kunst ist mechanische Fertigkeit.

Manche Virtuosität ist mechanische Fertigkeit.

Somit manche Virtuosität (ist mechanische Fertigkeit, d. h.) ist keine wahre Kunst.

* * *

Auf diesem Wege gelangen wir zur Entdeckung einer allgemeinen Regel für alle Folgerungen auf Grund der Unterordnung der Begriffe. Das war ein Desiderat aller Logiker, um zahlreiche Regeln der

traditionellen Logik für die syllogistischen Schlüsse, welche (vor allem Traduktionen der anderen drei Figuren auf die erste Figur) in der Praxis mehr erschweren als helfen, durch eine Regel zu ersetzen. Jedoch eine solche Regel zu entdecken war es unmöglich, solange die Funktion des Prinzips der Identität in den Subsumtionssyllogismen nicht bestimmt und festgesetzt wurde. Die Umfangsrelationen zwischen den syllogistischen Begriffen sind verschieden, deswegen können sie nicht eine Regel bilden. Das Prinzip der Identität aber ist nur eines, deshalb kann seine Funktion durch eine Regel ausgedrückt werden.

Sie lautet:

Die untere Prämisse bildet in allen Subsumtionssyllogismen die Folgerung mit der Änderung, dass der Begriff M, welcher in ihr vorkommt, in jener entwickelten Bedeutung zu nehmen ist, die er in der oberen Prämisse hat.

Wie es ersichtlich ist, nimmt diese Regel nur das Identitätsprinzip in Betracht und abstrahiert von den Umfangsrelationen. Das ist auch gänzlich berechtigt, denn die Umfangsrelation, welche in der Folgerung gemerkt werden soll, schon in der unteren Prämisse ausdrücklich bezeichnet wurde.

Die Folgerung bekommt das Subjekt von der unteren, und das Prädikat von der oberen Prämisse. Mit anderen Worten: Die untere Prämisse gibt den Gegenstand, welchen wir erklären wollen; die obere aber gibt die Begriffe, durch welche der gegebene Gegenstand erklärt werden soll. In der unteren Prämisse ist ausdrücklich angemerkt: ob die Rede vom ganzen Umfang des Begriffes ist (alle S), oder ob nur von einem Teil desselben (einige S). Und die Folgerung darf auch von nichts anderem sprechen, also sie darf nicht den bezeichneten Umfang S in der Relation zu M abändern.

Und deswegen, wenn die untere Prämisse eine allgemeine ist, dann muss auch die Folgerung eine allgemeine sein; wenn aber die untere Prämisse eine

partikuläre ist, dann muss auch die Folgerung eine partikuläre sein.

Es ist überflüssig Beispiele für jeden Fall (modus) anzuführen. Wir geben nur ihre symbolischen Formen an, und — soferne es nötig erscheint — auch ihre Erklärung.

Fälle der I Figur:

M a P	M e P	M a P	M e P
<u>S a M</u>	<u>S a M</u>	<u>S i M</u>	<u>S i M</u>
S a P	S e P	S i P	S o P ¹⁾

Wir sehen, dass alle Folgerungen hier denselben Umfang, wie die untere Prämisse, haben. Alle befolgen unsere Regel d. h., dass die Folgerung nichts anderes sei, als die untere Prämisse, in welcher M durch erweiterte Bedeutung, wie sie M in der oberen Prämisse hat, vertreten ist.

Regelrecht hätte in der Folgerung sogar Qualitas der unteren Prämisse beibehalten werden sollen. Aber wegen der anderweitigen Unbequemlichkeiten grammatikalischen Charakters werden in der Praxis Ausnahmen von dieser Regel zugelassen. Aus den Prämissen M e P — S a M sollte gefolgert werden: alle S „sind nicht P“. Die obere Prämisse stellt fest den Charakter für alle M: „sind nicht P“. Diesen Charakter haben wir statt M in der unteren Prämisse zu vermerken und es wird kommen: alle S „sind nicht P“. Z. B.:

Alle Schüler sind nicht spazieren gegangen.

Aber ein solcher Satz kann — abhängig vom Akzent — doppelte Bedeutung haben. Wenn wir „nicht spazieren gegangen“ betonen, dann bedeutet er: einige Schüler sind nicht gegangen (und einige ja); wenn wir aber das Wort „alle“ akzentuieren, dann bedeutet der Satz: Nicht ein Schüler ist..

¹⁾ In der Logik wurde angenommen (bei Griechen vom XI und im Westen vom XIII Jh.), dass a—„alle sind“, e — „keines ist“, i — „einige sind“, o — „einige sind nicht“ bedeutet. Somit das Symbol S a P bedeutet: alle S sind P; S e P — kein S ist P; S i P — einige S sind P; S o P — einige S sind nicht P.

gegangen. Um dieser Zweideutigkeit auszuweichen, arbeiten wir in Gedanken den Schluss „alle S sind nicht P“ auf deutliche Form $S e P$ um.

Es ist noch eine Umarbeitung möglich. Statt „alle S sind nicht P“ kann sein „alle S sind Nicht-P“. Z. B. „alle Pflanzen sind Nicht-sehend“. Da aber in der oberen Prämisse steht: „sind nicht P“ und nicht „sind Nicht-P“, und dazu die Sprache eher copulam im Urteil als den Begriff des Prädikats verneint¹⁾, so entspricht die Form $S e P$ am besten.

Im vierten Fall die genaue Folgerung schaut so aus: $S i$ „sind nicht P“ — mit Worten: einige S sind derart, dass sie „nicht P sind“. Das ist gleichlautend mit dem Urteil, welches einfacher klingt: einige S sind nicht P; symbolisch $S o P$.

Diese Bemerkungen beziehen sich auf alle anderen Figuren.

Fälle der II Figur:

$P a M$	$P a M$	$P e M$	$P e M$
<u>$S e M$</u>	<u>$S o M$</u>	<u>$S a M$</u>	<u>$S i M$</u>
$S e P$	$S o P$	$S e P$	$S o P$

Um einen präzisierten Wert des Begriffes M in der oberen Prämisse auszusuchen, so muss man diese Prämisse in allen angeführten Fällen konvertieren,²⁾ und erst diese erweiterte Bedeutung von M_1 statt des M_2 aufstellen. $P e M$ konvertiert, gibt immer $M e P$. Also im dritten und vierten Falle ist der Prozess ganz einfach.

Im ersten und zweiten Falle, wenn das konvertierte $P a M$ selbst $M i P$ geben würde, so können wir P doch statt des M_2 deswegen unterstellen, weil P ganz vom M_1 umfassen wird, und inwiefern das M_1 verneint wird, insofern ipso facto auch das P verneint werden muss.

¹⁾ Wir sprechen im ukrainischen: Die Sonne nicht ist Gott; und nicht: Die Sonne ist Nicht-Gott oder Kein-Gott. Dies jedoch muss nicht in allen Sprachen so sein. Die Deutschen sprechen: Die Sonne ist kein Gott

²⁾ Konversion ist ein derartiger Umbau des Urteils, wo das Prädikat zum Subjekt und Subjekt zum Prädikate wird, ohne dabei die Bedeutung des Urteils zu berühren. Z. B. alle Ukrainer sind Menschen; konvertiert: manche Menschen sind Ukrainer; symbolisch $S a P - P i S$. Die Konversion kann auch so sein, dass $S a P - P a S$, und $S i P - P a S$ gibt; $S e P$ wird immer in $P e S$ konvertiert.

Bei der dritten und vierten Figur tritt neue Schwierigkeit auf.

Fälle der III Figur:

M a P	M a P	M e P	M e P	M i P	M o P
<u>M a S</u>	<u>M i S</u>	<u>M a S</u>	<u>M i S</u>	<u>M a S</u>	<u>M a S</u>
S i P	S i P	S o P	S o P	S i P	S o P

Fälle der IV Figur:

P a M	P a M	P i M	P e M	P e M
<u>M a S</u>	<u>M e S</u>	<u>M a S</u>	<u>M a S</u>	<u>M i S</u>
S i P	S e P	S i P	S o P	S o P

In den beiden Figuren muss die untere Prämisse konvertiert werden, um eine Folgerung zu ermöglichen. Die eigentliche untere Prämisse wird hier S M ausschauen, mit der Vermerkung einer solchen Umfangsbeziehung zwischen diesen zwei Begriffen, wie sie in gegebenen konkreten Fällen wirklich vorkommt. Somit wird für die Folgerungen nach der III und IV Figur die Regel lauten: die untere Prämisse, nach der Konversion, bildet die Folgerung, wenn ihr M durch vermehrte Bedeutung, wie sie M in der oberen Prämisse hat, vertreten wird.

So z. B. der 1. Fall der III Figur:

M a P — M a S. Nach Konversion der unteren Prämisse erhalten wir S i M (manchmal auch S a M). Somit die Folgerung: S i P (oder S a P).

der 5. Fall der III Figur:

M i P — M a S. Nach Konversion der unteren Prämisse: S i M (oder S a M). Somit die Folgerung: S i P. (Folgerung S a P ist ausgeschlossen, denn die obere Prämisse schliesst dies aus.)

Konkretes Beispiel:

Manche Schriftsteller (M) sind reich (P).

Alle Schriftsteller (M) sind schriftkundig (S).

Die untere Prämisse konvertiert:

Manche Schriftkundige (S) sind (alle) Schriftsteller (M).

In der unteren Prämisse vertrete ich M durch Prädikat, welches M der oberen Prämisse hat: „sind reich“.

Somit: Manche Schriftkundige (S) sind reich (P).

Nach der Konversion der unteren Prämisse bestand dieser Syllogismus aus zwei partikulären Prämissen: $M \text{ i } P - S \text{ i } M$, und doch folgte der richtige Schluss: $S \text{ i } P$.

Die traditionelle Logik berücksichtigt solche Fälle nicht und stellt die Regel: Nil sequitur geminis ex particularibus unquam.

Aber diese Regel, wie unser Beispiel bezeigt, hat nur einen durchschnittlichen Wert.¹⁾ Sie gilt nur in solchen Fällen, wo M vom P oder vom S nicht ganz umfungen wird.

Wo aber M ganz vom P oder vom S umfungen wird,²⁾ dort folgt aus zwei partikulären Prämissen der richtige Schluss, wenn die Prämissen auch die Form der partikulären Urteile hätten.

Die unteren Prämissen im 5. Fall der III und im 3. Fall der IV Figur weisen darauf, dass ihr M ganz vom S umfungen wird, denn sie lauten: $M \text{ a } S$; somit genau konvertiert bezeichnen sie: einige S sind alle M , oder symbolisch: $i \text{ S } \text{ a } M$.³⁾

Warum gerade M ganz vom P oder S (und nicht S vom M oder etwa anders) umfungen werden muss, damit eine Folgerung stattfinden könnte, das wird später auf entsprechender Stelle gelöst werden.

In den Fällen der IV Figur müssen beide Prämissen konvertiert werden, damit eine Folgerung geschehen kann.

Die traditionelle Logik musste sich mit manchen Durchschnittsregeln über Folgerungen in den Syllogismen begnügen. Unsere Methode der „einzigsten Regel“ hebt auch diesen Mangel auf.

(Schluss folgt)

* * *

¹⁾ Denselben Wert hat auch die Regel: *Conclusio vult partem debiliorem*.

²⁾ D. h. wo $P \text{ i } M$ in der Konversion $M \text{ a } P$, und $S \text{ i } M - M \text{ a } S$ gibt.

³⁾ Solche genaue Vermerkung der Umfangsbeziehung zwischen Prädikat und Subjekt heisst in der Logik „Quantifikation des Prädikats“, wofür seitens der Logiker verschiedene symbolische Zeichen erdacht wurden. Unserer Ansicht nach wäre es am entsprechendsten die bereits gebrauchten Symbole $a \text{ e } i \text{ o}$ für diese neue Funktion zu verwenden und zu schreiben: $a \text{ S } \text{ a } P$ (alle S sind alle P), $i \text{ S } \text{ i } P$ (manche S sind manche P) u. s. w.

бр. Й. Г.

Відвідини незєдинених архієреїв у митр. Андрія Шептицького

(Fr. Jos. G. — Episcoporum disunitorum apud metropolitam
Andream Szeptyckij receptio)

Вступ

Більш чим десять літ перед світовою війною був на Волині єпископом Антоній Храповицький. З роду був він Білорусин, одначе перенявся російською культурою і був загорілим прихильником царату, а також і православія. Він чув много про львівського митрополита Андрія Шептицького і розумів, що цей чоловік має велике значіння в народі, тому не спускав з ока його діяльності, бо бачив, що ось недалеко біля нього за Збучем стоїть могутний чоловік на сторожі віри і свого народу. Се його страшило і він не щадив митрополитови Шептицькому нічого, що могло би підкопати його повагу.

Одного разу о. Фйодоров вертав до Петербурга й вступив до Антонія. В розмові Антоній висказувався про митрополита Андрія дуже непривітними словами, які малювали Антонієвий характер і його душу. Він глядів на людей неначе в зеркало й здавалося йому, що з тайної сторони всі є подібні до нього, а з внішньої ніхто не може рівнятися з ним. Він себе мав за наймудрішого, так щодо віри, як і щодо проводу в народнім життїю. В поняттїю Росіян був він сильним оборонцем православія і як такий був членом Святїйшого Синода.

Одного разу, в переїзді через Львів, зайшов еп. Антоній до св. Юра, а що митрополита Андрія не було в тім часі у Львові, тому він оглянув катедру і поїхав, куди була йому дорога. З митрополитом мав він тільки знакомства, що при-

слав йому свїй антїмінс, а митрополит пїслав йому свїй, бо така є прийнята форма вїчливостї мїж єпископами, якї рїзняються вїрою.

Так проминуло багато лїт. Антонїй в тїм часї став харківським архїєпископом, а на його мїсце прийшов Евлогїй, як єпископ для Волині.

Такий стан захопила свїтова вїйна, і коли росїйська армїя зайняла Галичину, прийшов за нею Евлогїй та оголосив себе галицьким митрополитом.

Коли се дїялося, галицький митрополит Андрїй був вже в росїйській неволї, з чого харківський архїєпископ Антонїй радїв чимало. Він був певний, що митрополит вже не побачить свого престолу, а на нїм засяде Евлогїй. Духовенство налякалося росїйського наїзду, а з ним і Евлогїя, та тїльки деякї тїшилися такою переминою, хоча багато з них з осторожности не висказували свого погляду щодо нового положення. Були й такї, в очах яких митрополит тратив свою вартїсть з кожним днем, — вони пригадували собї свої мнїмї кривди—як прим. один такий не мїг митрополитова простити сего, що він висвятив о. ректора Боцяна на єпископа, бо сей, будучи ректором, видалив його сина зї семинарїї і радїли, що таке його стрїнуло. Знайшлися й такї, що за миску сочевици продали свою душу й перейшли на православїє. Але для загалу нї Росїя нї її православїє не були страшнї.

А тимчасом Евлогїй займав нашї церкви, святив нових святих, навїть таких, що вже двацять лїт тому були видаленї з львїв. Дух. Семинарїї. Один з таких нововисвячених заняв парохїю Миклашїв, а парох о. Семкїв крився у Львовї по найгїрших закутинах перед оком Евлогїя. Від часу до часу заходив він до урядїв, пристава, губернатора й просив їх, щоб вїдали йому його парохїю. Вони обїцяли зробити все, що будуть могти, одначе по кїлькох днях сказали: „Батюшка! нїчого Вам не вдиємо; всьо лихо робить Евлогїй. Одначе ви скрийтеся в мисячу дїру, бо за вами будуть шукати“. І справдї шукали за ним, заглядаючи до кожної хати на личакївськїм передмїстїю, і о. Семкїв може завдячити самим Росїянам, що не опинився на Сибїрї, куди вже багато були засланї. З цього бачиться, що росїйськї власти виконували духовне насилля на домагання Евлогїя, який мав всякї вїдомостї від москвофїлїв та при їхнїй допомогї Росїяне знали про все; про кожного чоловіка, хто був для них „неблагонадьожний“ або кого таким здїлали.

Крім Антонія і Евлогія був у Росії ще оден могутній чоловік і рівнож мав великий голос. Він був дійсно вченим чоловіком, в своїм часі був ректором харківської Дух. Академії, а також членом Святійшого Синоду. З походження Українець, одначе як Антоній так і він, не признавався до цього. Був товаришем Антонія зі шкільної лавки, а тепер оба змагалися між собою, котрий з них більше „руским челавеском“, і хто з них має більше значіння в Росії. А був ним Олексій, архієпископ Володимирський. ¹⁾

Криївка у св. Юрі

З вибухом війни казав митрополит Андрій знести всі вартісні річи церковні, — як сакоси, мітри, жезли, домашні — як столове срібло, підноси, історичні — як документи митрополії і проче, що було архівальної вартости та вложити все те до криївки, яка була для сего приготована від десяти літ. У війні передбачується всякі небезпеки, тому все те замуровано в призначенім на се місці і здавалося, що ніхто про се не знає. Одначе у св. Юрі були російські „сищики“ й вони слідили кожний крок всякого чоловіка; вислідили і криївку. Наслідок був такий, що одної ночі забрали усіх, що жили у митрополичій палаті, посадили до тюрми, а самі розбили криївку й забрали всьо, що там було. По кількох місяцях звернули все назад з виїмкою архіву. Архів вивезли в Росію, бо сподівалися знайти там компромітуючі річи для митрополита. Про се писали вони в часописах і згори заповідали, що там будуть річи, обтяжуючі митрополита. Ходило їм головно о акти з Пропаганди. Митрополит мав ріжні духовні повновласти на Росію і се держалося в тайні; одначе російське правительство певно знало про се. А що в домі митрополита і в регістратурі не знайшли нічого сподіваного, тож були певні, що в архіві, який забрали, знайдуть бажані річи. В першій мірі на сей архів чатував харківський архієпископ Антоній і дістався до нього. Там він знайшов ті повновласти, які мав митрополит — та се були копії без оригіналів. Відай його се дуже зацікавило і він мерщій прикликав Олексія, архієпископа

¹⁾ Про нього є згадка в „Царськїм Вязні“, коли митрополит Андрій вертав із суздальського монастиря до Ярославля, одначе він поданий невластивим іменем; замість Олексій, є названий Антонієм.

Володимирського й показав йому „страшні документи“. Оба ствердили одноголосно, що се документи великої політичної вартости. А що Росіяни мали на оці і чого боялися, годі догадатися. Аж в часі революції 1917. р., коли митрополит був вже в Петрограді, між 10—15. мая, російський шпiон Янчевецький, якому Австрія дарувала життя, згадав про се у московськiм часописи й домагався, щоби митрополита знова арештувати як небезпечного для Росії чоловіка, бо він має широкі повновласти з Риму. Тим хотів він ослабити торжественне привитання, яке Росіяне урядили митрополитови в самім Петрограді. Одначе в тім часі бувші царські прихильники не мали голосу. Для революції митрополічі духовні повновласти не були страшними, а на Янчевецького гляділи як на бувшого царського „сищика“.

Антоній Храповицький київським митрополитом

В часі революції убито київського митрополита. Україна проголосила себе незалежною і бажала мати такого митрополита, що почував би себе Українцем. Сего боялося духовенство, що у своїй більшости було московське або змосковщене. А тимчасом від Москви й Петрограду стали посуватися большевики. Володимирський архієп. Олексій виступив проти них в часописах. Він думав, що своєю відозвою освідомить нарід і большевики стрінуть опір. Та не передбачив революційного запалу, який огорнув весь край і настроїв усіх ненавистю проти старого режіму. Населення гляділо на архієрейську відозву як на контрреволюцію, як замах на здобутки, які принесла йому революція. Не довго треба було ждати, бо вже кілька днів пізнійше Олексій мусів лишити свою паству й спасатися утечею на Україну. Тут перестав він бути Москалем, а став завзятим Українцем. Відразу отворилися йому давні українські уста і він так говорив чистою полтавщиною, що не можна було доглянути найменшої ошибки в українській мові.

У Києві Українці скупчилися біля нього й тут повстала партія священників, котрі не хотіли мати митрополитом харківського Антонія. З того гурту священників вийшли були навіть голоси за львівським митрополитом Шептицьким. Того руху налякався Антоній і постарався, що на час вибору митрополита приарештовано Олексія і вивезено поза Київ. Антонія вибрано київським митрополитом і щойно тоді дали

Олексієви свободу вернути до Київа. Одначе український рух змагався, а неохота до Антонія збільшалася. А що у Київі, була галицька церква, яку в часі війни поставили для галичан, тож київляне заходили до неї і полюбили наше богослуження. Церква була на Васильківській вулиці і ізза гуцульського стилю називали її „українською церквою“. Київляне горнулися до неї громадно — їм здавалося, що наше богослуження є в українській мові, тож не звертали уваги на се, що се церква католицька, а радо приносили „на моленне до Серця Ісусового“, бо у їхніх церквах такого не було. Сю церкву обслугує і досі о. Щепанюк, сотрудник св. Юра зі Львова.

Неохота до Москви й до всього, що з Москви, все змагалася на Україні; се відносилось також і до російської церкви, якої головою був московський новопоставлений патріарх Тихон. По патріархови прийшов на чергу київський митрополит Антоній. Многі священники ненавиділи його за се, що він заняв київську катедру. Вони задумали відірватися від православної церкви й прилучитися до церкви галицької, греко-католицької. Як перша партія таких неохотників у 1918. році зголосилося 17 священників до львівського митрополита Андрія Шептицького. Вони просили прийняти їх до кат. Церкви та прислати когось до Київа, щоби мати точку опертя і всякі вказівки, яких вимагає діло.

В тім часі був у Львові єпископ Боцян. Він саме тоді вернув був з Холмщини і Підляша та розумів, що Поляки не пустять його в ті сторони, а так само й до Луцька, його столиці. Тому митрополит наразі хотів післати його до Київа і, як поміч в початках, призначив для нього 10.000 австрійських корон. Одначе еп. Боцян уважав конечним мати при собі ще кількох священників як репрезентантів, а на се не було фондів ані відповідних людей. Плян щодо еп. Боцяна зійшов на ніщо а митрополит рішився сам поїхати до Київа і щось зарадити в справі греко-кат. Церкви. А тимчасом до Київа вислано чотири СС. Василянки, щоби занялися опікою над военними сиротами. Отаман Петлюра відступив на сю ціль військові бараки і сестри мали там отворити сиротинець.

Такого звороту налякався київський митрополит Антоній й скликав Собор до Київа на день 4—17. грудня 1918. року щоб здержати масовий перехід з православія на унію.

Ухвали сего Собору складаються з п'ятиох точок. В третій точці читаємо там таке:

„Хотя уніаты стараються ввести въ обманъ православныхъ, заявляя будто они держать ту же вѣру, какъ и мы, но да будетъ вѣдомо всѣмъ, что вѣра уніатская по своимъ догматамъ нѣчемъ не отлѣчается отъ вѣри католической, а церковь уніатская есть часть папской римской-католической церкви, то есть церковь раскольническая и еретическая... (не читке) уніати... (не читке) и раскольники, общеніе же съ ними возможно будетъ лиш тогда, когда они отрекутся отъ своихъ заблужденій и отъ общенія съ прочими папистами и присоединятся къ церкви православной греко-восточной“...

Сей акт собору кінчиться погрозою клятви на тих, які не приміняться до нього в своїм життю. „Сіє наше соборное повелѣніе и завѣщаніе ко всѣмъ вишереченнымъ чыномъ православнымъ предаемъ и повелѣваемъ всѣмъ неизмѣнно хранить и покорятися святой восточной церкви. Аще ли кто не послушаетъ повелѣваемыхъ отъ насъ и не покорится св. восточной церкви и сему Освященному Собору или начнетъ прекословити и противитися намъ, и мы такого противника, даной намъ властію, Всесвятаго и Животворящаго Духа, аще ли будетъ отъ священнаго чина извергаемъ и обнажаемъ его всякаго священнодѣйствія и проклятію предаемъ. Аще же отъ мірскаго чина будетъ, отлучаемъ и чужда сотворяемъ Отца и Сина и Святого Духа и проклятію и анаѳемъ предаемъ, яко еретика и непокорника и отъ православнаго всєсочленія и стада и отъ церкви Божія отсѣкаемъ, дондеже уразумится и возвратится въ правду поканіемъ.

И пребудеть во упорствѣ своемъ до скончанія своего, да будетъ и по смерти отлученъ и часть его и души со Іудою предателемъ и съ распєншими Хріста жидами, и со Аріємъ, и со прочими проклятыми еретиками. Желѣзо, каменіе и дрєвєса да разрушатся и да растлятєся, а той да будетъ не разрѣшенъ или растленъ и яко тимпанъ во вѣки вѣковъ! Аминь“.

Розвал Австрії і Німєччини

В днях, коли митрополит мав виїхати до Київа, розпалєся Австрія і Німєччина. У Галичині повсталє українська держава, а вслїд за тим вибухлє українсько-польська війна. На Україні скинули гетьмана Скоропадського, а галицькі

полки з Петлюрою заняли Київ. Тепер повстала мандрівка деяких людей. Одних везли, деякі втікали, зовсім подібно, як се було у початках війни, тільки в противну сторону. Москалі вивозили з Галичини на Україну, в Росію і на Сибір, а тепер Петлюра приарештував київського митрополита Антонія, галицького наїздника єпископа Евлогія, єпископа Никодима (ректора київської Дух. Семинарії) та додав їм до помочі ще діякона Николая і післав їх в Галичину. Призначив для них василіянський монастир в Бучачи.

Йдучи в полон, російські єрархи певно пригадали собі Суздальський монастир, який був тюрмою для духовних¹⁾ Там на монастирським кладовищі є чимало могил, в котрих спочивають католицькі священики, які полягли і не відступили. Митрополит Андрій в часі своєї неволі часто заходив на ці могили, відвідуючи тих мучеників царського режиму. Певно, що російським єрархам майнула гадка, що бучацький монастир буде для них Суздалем. Вони гадали, що католики, котрі так строго ставляться до православія, займуть рівнож строге становище проти них, як православних. Сю мильну гадку стратили вони щойно в Бучачи і се отворило їм очі на се, що католики не є такі, як вони собі їх представляють.

Релігійна диспуа в Бучачи

Коли бучацькі Василіяни довідалися про сю честь, яку Петлюра зробив для їхнього монастиря, вийшли гостям на стрічу: Зараз на вступі заявили прибувшим, що дуже радо приймають їх. „Одначе заявляємо вам,—сказали їм при тому—щоби ви у нашім монастирі не уважалися увязненими. Наш монастир не буде для вас арештом. Ви чуйте себе свобідними й робіть собі, що ваша воля. Ми зі своєї сторони дамо вам, що буде потрібне до вашого життя, а чи ви тут зістанете, чи підете, ми за се не відповідаємо“.

По тих словах увели їх до монастиря, призначили відповідні кімнати і російські архіереї розпочали життя в неволі. Могли піти, бо ніхто їх не стеріг, одначе розуміли, що це може вийти на гірше. Отже користали з монастирської гостини і ждали лучшої долі. Харчі заносили їм до кімнат, які заняли,

¹⁾ Військові власти хотіли поставити сторожу в монастири задля єпископів, одначе оо. Василіяне спротивилися, говорячи: „Монастир не може бути тюрмою: без сторожі, то ми приймемо, а коли ви жадаєте під сторожею, то на се є тюрма“.

а з Василіянами стрічалися тільки принагідно, або при спільнім чаю, який уряджували гості і запрошували отців до себе.

Крім висше наведених засланих був також засланий у Бучацький монастир звісний почаївський архімандрит Віталій і священник Тихон, редактор „Православія“, що виходило в Здолбунові. Тут вони під василіянським дахом видавали тайком „Православіє“, „двухнедельний орган Православной вери і жізни“. Перше число вийшло в часі між 15—28. марта 1919. року. Зміст цього письма весь був звернений проти кат. Церкви, а головно проти Унії. В першім числі того органу бачиться їхню непевність; лякає їх василіянський дах над головою і львівський митрополит Андрій Шептицький. Вони виступають проти діяльности митрополита, але непевно; уживають двозначности, не вказують, кого і чиї розпорядження мають на оці. Мають на гадці розпорядження колишнього митрополита Атанасія Шептицького, яке він був зарядив на Замоїськїм соборі щодо поправок у церковних книгах, в які з часом увійшло много всячини, що то нічого не має спільного з католицькою Церквою, прим. святі російської Церкви, непризнані Римом, щодо освячення на дискосі усього, що священник положить, так частиць як і агнця, бо у російській Церкві освячують тільки агнець без частиць і много інших річей, які були ухвалені на Замоїськїм Соборі. В статті: „Что такое унія?“ між многими напастями читаємо таке: „Мы читали приказъ Шептицкаго, где онъ подъ угрозой изверженія приказиваетъ уніятскимъ священникамъ, где что вирѣзать, замарать или дописать въ славянскихъ книгахъ, чтобы внести въ нихъ догматы латинскіе и выбросить вѣру православу. Тамъ є такое наставленіе: ты іерей съешь весь агнець, а вѣрнымъ въ чашу высыпаешь частицы въ честь Богородицы, святыхъ и мертвыхъ и этими частицами причащай ихъ.“ А не згадали, що це розпорядження Атанасія Шептицького. Вони користали зі свободи, яку дали їм оо. Василіяни і діякон Николай плутався між нашими людьми, головно між дівчатами, які щоденно приходили до церкви і причащалися та говорив їм, що вони зі своєї практики релігійної і з щоденного причастя нічого не користають, бо наші священники обдурюють їх; причащають частицями, не з агнця, а частиці не є Тіло Христове, бо їх не освячується, а тільки агнець. Той самий діякон роздавав

брошурки проти нашої віри і робив заколот між людьми. Тут гості переступили границі чемности і оо. Василиями запитали митроп. Антонія, чому таке роблять. Вони зрозуміли, що їхня робота стала явною і заборонили діяконови таке робити. В статті: „За святу вѣру і отцовъ“, написану, архімандритом Віталієм між многими напастями читається таке: „И не только уніаты съ своимъ графомъ біскупомъ, но и проповѣдники нѣмецкой вѣры, називающіе себя евангелистами, духовними христіянами, штунды, талакуры, суботники, безбожники — всѣ подняли свои руки на матеръ нашу православную церковь, всѣ какъ дикіе вепри стараются оборвать ея благолѣпіе, растерзать ею на часть недавно славную и многочисладную — снищить обесчадить“...

Коли згадані достойники сиділи в бучацькім монастирі і немов кертиці рилися темними шляхами до наших вірних, то архієп. Олексій як Українець перебував у Києві. Був вдоволенний з того, що той Антоній, котрий постарався про його вивіз на кілька днів з Києва, сам тепер вивезений на на кілька місяців. А щоби своєму суперникови показати, як виглядає свобода, він часто навідував їх. Приїздив з Києва, набалакався тай знова вертав на Україну. Таку саму візиту робили з Почаїва преп. Дамаскин, преп. Йов і прочі православні священники; вони хотіли показати своїм владикам спіечуття в неволі. Архієреї і прочі заходили до церкви і приглядалися нашому богослуженню. Се їм давало нагоду до розговору ꙗк вони дивувалися чимало, що наші люди так численно горнутья до церкви.

Одного разу відіззався митроп. Антоній в присутности своїх гостей: „Я не как не панімаю, какоє у нех боговеніе. Священнік обращаетя со святимі Дарамі: Со страхом Божім и со верою приступіте, а оні сядятъ в скамейках“. На се відіззався Евлогій: „Ваше преосвященство! зачім же Ви врийте? Яж живу здесь как і Ви і віджу всьо как і Ви, а я нечево падобнаво не віджу — аніж стоять на каленках а не сядятъ.“ Видно, що Антоній був ненависно успосібнений. Як не мав чого вчепитися, то видумав вину, щоби вщіпнути.

Одначе Антонієви здавалося, що Василияне не знають, кого мають в своїм домі і хотів пописатися своїми відомостями „і істиннім абєжденієм“ в православію. Він гадав,

що направить неповодження діакона між людьми і науково пеуеконає їх, що вони як католики стоять на мильній точці. Йому здавалося, що наші монахи в церковній історії, в апостольських правилах та Вселенських Соборах, є так мало свідомі, як монахи російські, — які крім вервиці і типика нічого не знають. Отже Антоній піддав плян своїм гостям, чи би не викликати Василян на релігійну диспуту? А був тоді архієп. Олексій. Він знав, що у католиків є певні докази, перед котрими не може устоятися православіє, і вони возмуть їх таки з тих самих правил чи книг, на яких опирається чи покликується православна церква. А щодо Василян то він був певний їхньої свідомости, тому не радив ставати до диспути. Але Антоній був певний своєї побіди і таки був за диспутою. Отже спільно приготувалися, повинаходили відповідні питання і закиди і назначили день імянин митроп. Антонія. Тоді запросили оо. Василян в гості і повели бесіду так, що вийшла релігійна диспута: про папський примат і про Непорочне Зачаття Преч. Діви Марі Отці Василяни показали їм місця у церковних книгах, яких вони уживають в православних церквах, що вони самі величають Пречисту Діву як непорочно зачату.

І так в Минєї, виданій у Москві 1705. р. під днем 22. ноября в 9 пісні канону стоїть таке: Прелитаєт Богородице чистая, чудо Твоє силу слова. Тіло бо в тебї поразуміваю паче слова, теченія гріховного неприятно...

21 ноембра: На утрени на Бог Господь по 2 Стихословії: Прежде зачатія чистая освятилася єси Богу і рождшуся на земли.

„Ключ Разумінія“ 1659. р. Казанє второе на Рождество Пресв. Богородици. Третья реч великая, котру учини Бог Прч. Діви, же Єї визволил от гріха первородного, бо Прч. Діва без гріха первородного зачалася...

„Труби“ на дни... Лазаря Барановича, архієп. чернигівського з 1674. р. „Слово на Зачатіє Прч. Діви“. „Подобает Тебї без гріха зачатися, яже імі родити іміющаго ізбавити мір... Подобаше без первородного гріха той зачатися, яже нам імі зачати Первенца всея твари, Архієрея безскверна, отлучена от грішних... От сіменє зачата Богородица, но от нескверна, по свідительству св. Йоанна Дамаскина

сице восклицующаго: О, Блаженна чресла Іоакіма, із нихже отнюд нескверно ізліяся сімя“..

А першенство Папи з шести Вселенських Соборів, на які покликуються православні. Принесли Собори і показали їм відповідні місця. „Ну ето шпаргалка“ — сказав Антоній — у нашім русскім ізданію етово нету“. Казав принести Собори в російськім перекладі і показалося, що всьо точно стоїть так як і в латинськім тексті. То їх трохи збентежило і еп. Евлогій сказав: „Да, то іщо можна принять, что Непор. Зачата, одначе што до первенства папи, то твійорде ето слово“. На то відізався о. Василиянн: Таке саме колись сказали Жиди у Капернаумі І. Христу: „Тверде є Його слово, хто його може поняти“, одначе і по нинішний день те слово стоїть, що І. Христос дає нам своє тіло на корм для спасення душ наших“. Вислід був такий, що як вийшли оо. Василияни, Олексій відізався до Антонія: „Думаю, що завтра при Службі Божій Евлогій буде поминати папу римського“. Та Антоній зараз накинувся на Олексія: „Як ви смієте таке говорити? — Таке вийшло з диспути — відповів Олексій. Антоній не мав що найти на свою оборону і сказав, що вони там ще чоґось не доказали.

До цього, що було сказане про бучацьку диспути, треба додати ще одно, яке вкаже, яких поглядів є Антоній щодо католицької Церкви і її духовенства. І так під напором большевиків проф. Огієнко з ріжними пригодами дістався до Галичини. Перейшовши Збруч на галицьку сторону, вступив до церкви помолитися. А що застав священника у сповідальниці, почув потребу висповідатися, не звертаючи уваги, що се католицький священник. Коли опісля прийшов до Бучача і відвідав своїх архієреїв, став їм оповідати свої пригоди, та оповів і се, що висповідався в уніятській церкві і на душі стало йому лекше, бо много разів смерть заглядала йому в очі. Ну, але думаю, що ви не причащалися, відізався Антоній. О якже ні — відповів Огієнко — я висповідався і запричащався. На се з обуренням відізався Антоній: „Что Ви зделали! Ви приняли дьявольску піщу“. А що проф. Огієнко ізвинявся обставинами, що не знати, де смерть стрінеш, а свого священника нема, то Антоній став йому доказувати, що католицькі священники не є ніякими священниками і їхне священодійство є неважне. „А як же так? — відізався Олексій,

— чейже Ви не рукополагаєте наново католицького священика, який переходить до православної церкви, а приймаєте його таким, яким він є. — Слідує, що він є священиком і його священодійство є важне“. „Се правда, що не рукополагаємо, одначе „он должен говеть і ісповідуватися а в ісповіді в мєстє з рагрешєнієм он получает всьо: крещєніє і священство“.

Одного разу, коли Антоній старався переконати своїх товаришів, що католицька Церква не є Христова, а тільки „сретическая“, Олексій запитався його: — Чи Ви признаєте, що Максим ісповідник є святим? „Но канєчно — відповів Антоній — єто святой нашой православної церкви“. Одначе той святий Максим — відізвався Олексій — в листі (навів до кого) висказався: „Де є папа, там є правдива Церква“. Олексій мав католицькі переконання, а тільки „полюбив більше славу світа ніж славу Божу“, і се держало його при могутній Росії.

(Докінчення слідує)

Др. Роман Ковшевич

Погляд на укр. канонічну літературу (Dr. Rom. Kovševyč — De canonicis scriptis ucrainicis) (Конець)

Взагалі під зглядом літературним є час, обнятий тією, нашою другою добою, періодом упадку оригінальної творчості на Україні. Про це свідчить уже той факт, що Київопечерський монастир, який був один з наймогутніших осередків давньої української освіти, здобувся ледви на нов редакції Київопечерського Патерика та на аскетичне поучення печерського ігумена Доситея з кінця XIV або початку XV ст. про порядок відмовлювання молитов, приписаний на Атонській горі, а відтак і на Україні.

Докладно описане істориком української Церкви Ю. Пелешом відношення Татар до християнської Церкви і її єрархії ¹⁾ уможливило каноністичну діяльність єпископа Теогноста около 1301. року, про яку на іншому місці також обширніше оповідає Пелеш.²⁾

Теогност поставив ряд запитів в поодиноких питаннях канонічного права до царгородської патріаршої *Σίνδος ἐνδεμοῦσα* — та одержав звідти канонічні відповіді, помішені в згадуваній нами збірці „Памятники древне-русского кан. права“ під № 12.³⁾

¹⁾ *Pelesz*. *Gesch. der Union I. § 58. Beziehungen der Tataren zum Christentum* ст. 401—404, — також гл. ст. 331, 332, 441.

²⁾ *Ibidem*. в § 66. *Feier der heil. Liturgie. Ausspendung der heil. Sakramente* ст. 430. — пор. також статтю (незвісного автора) „Обозрѣніе опредѣленій константиноп. патріарш. собора по вопросам Теогноста в „Правосл. Собесѣдн. 1863.

³⁾ *Русская Историческая Библиотека T.VI. ст. 130.*

В згадуванім вже многократно VI томі видавництва „Русская Историческая Библиотека“, де видані є памятники канонічного права (видання II) находимо між „Доповненнями“ (ст. 431) памятники з часу 1328—1347: „Записки о постановленіи русскихъ епископовъ при митрополитѣ Θεогностѣ“.

Византинольог В. Е. Регель, (що видав „Analecta byzantino-russica“, Petropoli, 1841) наводить в „Vaticana Graeca“ (840) найдений в ватиканській бібліотеці рукопис тих записок, а В. Г. Василевский посвятив їм окрему монографію, поміщену в „Журн. Мин. Нар. Просвѣщ.“ 1887, II, ст. 445. 1888, № 2.

Ті записки тим більш інтересні для Галичан, що бесіда в них про єпископів з Галичини, прим. :

„6836 року (=1328 р.) в місяци маю вибори (на єпископію) богоспасаємого города Володимира в прияві єпископів Марка, перемишльського, Григорія, холмського, Теодосія, луцького і Стефана, турівського“ і т. д. „В тім самім місяци вибори (на єпископію) богоспасаємого города Галича — в прияві єпископа ростовського“... і т. д.

Не пізніше як в XIV ст. появляється на українсько-руських землях твір каноністичного письменства, пригадующий живо описувані німецькими каноністами як прим. Карлом Gross'ом і ин. памятники канонічного права, що повстали на землях римсько-німецької імперії в роді „Parvus Ordinarius“, — „Actor et Reus“ — „Ordo judicarius“ то-що.¹⁾

Маємо тут на думці споряджену незвісними авторами компіляцію, звісну під назвою „Мѣрила Праведнаго“.

---

¹⁾ *Dr. Karl Gross. Incerti auctoris „Ordo judicarius“ etc. Innsbruck, 1870.*

Dr. Fried. Schulte. Über einen „Ordo judicarius“ des Codex Bambergensis, Sitzungsberichte der Wiener Akad. der Wiss. Phil.-hist. Cl. LXX. 285.

Rockinger. „Ordo judicarius“. Quellen u. Erörterungen zur bayer. Gesch. IX, 985 sq.

Stinzing. Gesch. der populären Literatur des röm.-kanon. Rechts in Deutschland. S. 205.

Muther. Zur Gesch. der mittelalterlichen Rechtsliteratur für „pauperes“ und „minores“. Zeitschr. für Rechtsgeschichte VIII. 118. sq. etc.

Є це — подібно як згадані німецькі пам'ятники — збірник, призначений як підручна книга для ужитку духовного суду при розгляданню церковно-судових справ. В дійсности є це нічо більше як певного рода скорочення і примінення до трактичного вжитку всього матеріалу, що входить в склад Кормчої Книги т. з. „софійського“ типу.¹⁾

На XIV ст. припадає розквіт болгарського чернецтва і болгарського нового літературного руху, від коли Іван Александер Шишман відновив традиції доби першого болгарського царства і діяльності великого царя Симеона.

Тоді виробилася ідеалістична теорія аскетизму, монастирі стали розсадником високої освіти. Вища болгарська єрархія переходила атонську школу, як переходили її і наставники сербської і руської церкви.

В монастирях Атосу вироблялися богословські системи для всего православного Сходу, звідти і сама Византия одержувала патріархів.

Атонську школу перейшов і київський митрополит Кипріян Семиволох або „Цамблак“.

Кульчинський виводить назвисько Семиволох від романського „semi“ = на пів — так, що воно означувало би на пів Волоха. „Цамблак“ було б тільки вульгарним перекирчуванням того назвиська.

Митрополит Кипріян Семиволох („Цамблак“)²⁾ був Болгариним з походження, був стрієм пізнішого київського митрополита Григорія тогож назвиська. Оба вони перейшли

¹⁾ А. С. Павловъ. Курсъ, ст. 115.

Н. Соколовъ. О вліянні церкви на историческое развитие право (в Московск. Унив. Извѣстія, 1870. № 1).

Ө. Ө. Зигель. Очеркъ источниковъ восточно-русск. и литовско-русск. права, London, 1902.

Ө. Леонтовичъ. Ист. русск. права. 1892.

Н. П. Загоскинъ. Исторія права русск. народа Т. I. 1899.

Ундольскій. Запѣтки о „Мѣрилѣ праведномъ“. (Москва, 1846).

Н. В. Калачовъ. О „Мѣрилѣ праведномъ“. (Арх. ист. юрид. свѣдѣній, 1850 I.).

²⁾ М. Возняк. Ист. укр. літ. I. 267.

Іен. Кульчинський в Specimen Eccl. Ruth. pag. 252. Називає його „Semivlacus“ Bulgarus, а Pelesz — в Gesch. der Union т. I. ст. 359 — „Semivlak“. — Назва та походить без сумніву з „semi“ — та „влах“ („на пів волох“) і є волоського (румунського) походження.

атонську школу, здобули собі широку освіту і стояли в близьких зносинах з геніальним болгарським патріархом тирновським, Евтимієм.

Кипріян був, як здається, уроженцем Тирнова и вихованцем Евтимія.

З писань, приписуваних Кипріянови певно належить йому Житіє митрополита Петра, колишнього черця Спаського монастиря в Двірцях коло Жовкви.

Хоч осідок митрополита вже був перенесений з Київа на Московщину, Кипріян жив довгий час в Київі, бо не міг погодитися з московським князем. Умер 1407. р. Перед своєю смертю спровадив до себе свого братанича Григорія, але вмер, коли Григорій був ще в дорозі на Литві.

Григорій Семиволох, являючися в українських землях, мав уже за собою славу богослова і проповідника, яку здобув собі в Молдавії, висланий туди в церковній дипломатичній місії.

По смерті Кипріяна став митрополитом Фотій, якого не люблено в литовській державі.

Князь Витовт жадав від Царгороду окремого митрополита для українських і білоруських земель, що входили в склад литовської держави.

По відмові Царгороду скликав Витовт церковний Синод до Новгородка.¹⁾

Цей синод був зложений з єпископів і вищого духовенства, князів і бояр з українських і білоруських земель Литви і Польщі. Там зложено з престола Грека Фотія, а вибрано митрополитом Григорія Семиволоха („Цамблака“) в 1415. р.

Митрополичий престол займав Григорій заледви до 1418. року. В тім році счез з української землі, місцеві жерела

---

¹⁾ *Pelesz* *Gesch. der Union* I. 360. наводить: „*Epistola Synodalis episcoporum Ruthenorum ditfionis Litvanicae in Novogrodek a. 1416 in causa Photii, metropolitae congregatorum ad Caesarem et Patriarcham missa.*“

Ign. Stebelski. Т. III. ст. 119.

Pelesz. I. 359.

Пор. *Р. А. Бѣдновъ.* Православная церковь въ Польшѣ и Литвѣ по „*volumina legum*“ — Екатеринбургъ, 1908.

говорять про його смерть,¹⁾ а молдавські кажуть, що умер він тільки для світа, бо прийняв велику схиму з іменем Гавриїла, поселився в нямецькім монастири і займався книжними працями.

Справа окремої митрополії для православних Литви і Польщі була на разі відложена, бо Витовт погодився з Фотієм.

На час побуту Григорія на українській землі припадає цілий ряд його письменних творів, що удержалися і мають значіння для історії нашої каноністики, а саме „Ісповідання віри“,²⁾ написане на день його посвячення і виголошене в часі рукоположення 15. падолиста 1415. р. і чотири панегіричні писання, а також шість проповідей: на Цвітоносну неділю, на Вознесіння, на Преображення, на Успення, на Воздвиження Ч. Хреста і на св. Димитрія.

З чотирох панегіричних писань одно вихваляє митрополита Кипріяна, друге тирновського патріярха Евтимія.

Найважніші однак є два послідні, що дотичать участи Григорія Семиволоха у вселенськім соборі в Констанції в 1418. році а саме: Привітна мова папі Мартинові V, виголошена в латинськім перекладі 25. лютого 1414. р. і похвальне Слово отцям, що зібралися на тойже собор, виголошене в латинськім перекладі в послідних днях лютого тогож року.

Другий — переховуваний в Публ. бібліотеці в Петербурзі — Збірник Святослава з 1076. р. заключає знов між иншим „Стословець“ патріярха Геннадія про віру.

Ісповідання віри Григорія Семиволоха булоби отже першим оригінальним українським твором того рода. А було воно католицьке.

Другим — булаби згадувана вже тут нами *Confessio fidei* Петра Могили, о чім пізніше.

1) *Pelesz*. I. 365. приймає, що митр. Григорій повернув в вересні 1419. до литовської держави і в короткий час по повероті умер наслідком лютуючого тоді морового повітря.

2) Згадуваний вже нами, переховуваний в московській Синодальній бібліотеці „Збірник Святослава“ з 1073. р. котрий заключає попри виклад св. Письма взагалі цілу енциклопедію тодішньої византійської учености, містить також перший переклад на нашу мову Символа Михайла Синкела та крім цього переклад катехизма Анастасія Синайского про віру.

Промова з повітанням папи Мартина V збереглася в латинським перекладі в хроніці Райхенталя. Митрополит Григорій висловив в ній від володарів Литви і Польщі бажання, щоб церковна унія Сходу з Заходом увійшла в життя шляхом гідним, чесним і звичайним, а саме на вселенським соборі, на яким делегати обох сторін вияснили б справи ріжниць.

Друге панегіричне писання Григорія з того собору задержалося в церковно-словянським тексті: „Григория архиепископа киевского и всея Руси слово похвалное“. Тут запропонував він членам Констанцького Собору зійтися і вияснити гідним способом релігійні ріжници, обертаючися в сумнівних випадках до книг, що полишили богомудрі мужі.

Про каноністичні праці митрополита Ісидора згадує Гарасевич в *Annales Ecclesiae Ruthenae*.¹⁾

По утечі митрополита Ісидора з Москви, в часі його неприсутности вибрано нового митрополита Йону. Підлягали йому зразу також епархії на українських і білоруських землях.

Але р. 1458 папа прислав на митрополита українських земель вірного уніята Григорія Булгара.

Від тоді московські митрополити титулували себе митрополитами московськими і всеї Руси — а на українських і білоруських землях почали вибирати своїх митрополитів, котрі титулували себе митрополитами київськими і всеї Руси.

Православний синод, зложений з єпископів, князів, панів і інших визначних мірян, зібраний 1473. року імовірно з метою обсадити київську митрополію вислав від себе письмо до папи. Та минуло три роки і відповідь не надійшла. Тоді в марті 1476. р. вислано було до нього друге посланіє, підписане кандидатом на митрополита Мисаїлом. Він був з роду князів Петруцьких або Петручів. Підписав це посланіє також гурток православних князів і панів. Дає вона зразок византійського риторства пізнішої доби. — Цей пам'ятник, звісний в літературі під назвою „Посланіє Мисаїла“²⁾, свідчить про теологічну і діалектичну зручність автора, якого метою було якнайменше дійсних уступок вчинити зглядом римської курії, а таку свою ціль прикрити похвальною зглядом папи фразеологією.

¹⁾ *Harasiewicz*. pag. 74. seq

²⁾ *М. Возняк*. Іст. укр. літ. I. 273.

Зазначається там, що нема різниці між римлянами і греками та „російськими славянами“, тимчасом вони довідалися, що східно-словянську церкву представляють перед папою як невірну. Обвинувачів таких порівнується в тім посланію з безводними хмарами, які проганяє вітер, та з безплідними деревами.

В другій частині подають підписані вісти про себе, своє визнання віри і наводять як свій погляд католицьке визнання папи найсвятішим пастирем і старшиною всіх святих отців і православних патріархів, інтерпретують на католицький спосіб науку східної Церкви і підчеркують, що всі краї повинні мати непорушний обичай і устав своєї Церкви. А від папи повинен кождий християнин учитися лагідности і смирности. Тому папа може довести до союзу мира, хай пішле в наші землі двох знаменитих, розумних мужів, котрі зналиби добре закон і обичаї західної і східної Церкви та щиро придержувалисяби постанов Фльорентійського Собору—з них одного ісповідника східної Церкви, та другого західної. В третій частині підписані просять від папи як верховного пастиря для себе ріжних духовних дібр і ласк. Кінцеву частину виповняє прошення о відповідь.

Відшукав це Посланіє і предложив магістратови у Вильні для вписання в книги городських автів митрополит Іпатій Потій 1605. р., видав його в оригіналі і в польськім перекладі на доказ давнини єдности українських і білоруських земель з Римом п.з. „Посельство до папежа римського Сикта IV. отъ духовенства и отъ княжатъ и пановъ рускихъ зъ Вильни року 1476 мѣсяца марта 14 дня черезъ пословъ въ томже листе нижеименованныхъ“.

Сучасні православні письменники проголосили це Посланіє підробленим, але новіша критика признає його автентичним.

З кругів прихильних унії з Римом вийшла в XV ст. „Молитва Господу Богу нашему Ісусу Христу, къ святѣй Тройци єдиносущнѣй, къ святому Архистратигу Михаїлу и Гавріїлу и ко всѣмъ святымъ и къ святѣй Госпоже Богородици“ з апокрифічним елементом—який тягнеться червоною ниткою через весь зміст молитви.

В 1060. році написав у Византії каноніст Нікон твір п. з. *Παράδεχτης τῶν ἑρμενεύων τῶν θείων ἐντολῶν τοῦ Κυρίου* в двох

книгах. Цей твір поділений є на 63 глави. Є це компіляція з св. Письма, писань св. Отців, рішень Синодів та державних законів. Вправді зміст його є більше морально і пасторально богословський ніж каноністичний, але має очевидно і в каноністичній літературі важне значіння. Первісний зміст цього твору значно поширили пізніші переписувачі і перекладчики

На українських землях появилися з початку болгарсько-словянські та від кінця XIV століття ще й сербські переклади сего твору ¹⁾).

Тойсамий византійський каноніст Нікон написав також поучення для монахів під заголовком *Τακτικόν*, твір почасті канонічного та більше ритуалістичного змісту.

Переклад цього твору на церковно-словянську мову звісний під заголовком Чиновная книга.²⁾

В другій половині XIV, або в першій половині XV ст. споряджено византійськими каноністами коротку, систематично уложену збірку канонів на основі творів 1) Йоана Постника³⁾ (*ὁ Νεοστεύτης*—Jejunator)— „*Κανονικόν*“ — одного з тих численних творів каноністичної літератури, що їх обіймається назвою „*Libri poenitentiales*“, 2) писань Фотія, 3) писань Арістена, Зонари і інших византійських каноністів.

Ця збірка в короткім часі по її зложенню переведена в Сербії на словянську мову та під кінець XV ст. дісталася на руські землі разом з сербсько-словянським перекладом т. з. Більшого Трєбника.

---

¹⁾ В бібліотеці львівського василіянського монастиря св. Онуфрія знаходиться рукопис перекладу того твору, списаний 1601. р.

²⁾ В львівській університетській бібліотеці знаходиться оден церковно-словянський рукопис, списаний 1618. року, призначений сучавським митрополитом Анастасієм Кримковичем для заснованого ним монастиря в Драгомірній. (пор. *Vering. Lhrb. III. Aufl. S. 53.*)

³⁾ Патріярх Йоан званий „Постником“ († 595) був дуже плодотивним письменником, — але *Biener* (*Das kanonische Recht der griech. Kirche — Kritische Zeitschrift für Rechtswissenschaft 28. Bd. 1856*) осюрює його авторство щодо многих йому приписуваних творів. Ці сумніви не дотичать однак твору *Κανονικόν* — (печатаного в збірнику — *Ῥέλλη-Πότλη IV. 432.*) пор. *Н. Суворовъ. Вопросъ о Номоканонѣ Йоанна Постника въ новой постановкѣ. Ярославль, 1898.*

Є це так дуже в XVI ст. на руських землях поширений т. з. „Номоканонъ при Большомъ Требникѣ“. ¹⁾

В згадуваній вже збірці „Памятники древне-русского кан. права“ під ч. 131 находимо „Чинъ избранія и поставленія въ священники и діяконы“.

Рукопись того памятника найшлася в богослужебному збірнику московської синодальної бібліотеки Ч. 558. Походить з кінця XV ст., а в язиці так багато знамен впливу живої української мови (впорядчики збірки висловлюються: „много особенностей малороссійскаго нарѣчія“), що вказують на безсумнівне походження цього твору з київської землі. Ці знамена не зістали вповні загладжені і в пізніших рукописах тогож твору як прим. в Архієрейському Служебнику з XVI ст. в тійже бібліотеці Ч. 680.

Заголовок цього твору в тексті виглядає ось як: „Указы како подобаетъ избирати годныхъ на священство и ставиты въ іерейскый и діяконскый санъ“. ²⁾

Звертаємо увагу на вжиті вже в заголовку слова „годныхъ“, „священство“ — як також спосіб писання слів „ставиты“, „іерейскый“, „діяконскый“.

В видавництві „Акты относ. до юридическаго быта древн. Россіи“ в томі I. №. 25. і Т. II. №. 166. находимо (видані також в VI томі видавництва „Русская Истор. Библиотека“ II видання, ст. 911 №. 133) „Формы благословенныхъ и ставленныхъ грамотъ архимандриту, духовнику, протопопу (съ поученіемъ), священнику, протодіякону и діякону“.

Зі слів „Се азъ Іона“ належить вносити, що ці форми відносяться до часів київського митрополита Йони I. Глезни 1482—1490, котрий був католиком. ³⁾

Під кінець осмого десятка літ XV ст. появляються вже вперше деякі прикмети живої української мови в церковній

¹⁾ Грецький оригінальний текст оголосив вперше А. С. Павловъ в прил. до VIII тому Зап. Имп. Новороссійскаго Университета, — Одесса 1872, гл. Реферат *Калужиляцького* про ту публікацію в Archiv für kath. Kirchenrecht T. XXXV. 381. seq. Авторство цього „номоканона“ приписують монахам з гори Атос.

²⁾ Томъ I. ст. 899.

³⁾ X. I. Stebelski. Dwa wielkie swiatła. Lwów, 1867. Т. III. ст. 121.

ритуальній книзі, якою є *Четья* списана 1489. р. в Камянці ¹⁾ та Срезневський бачив в часі своєї подорожі ще один такий рукопис XV—XVI ст., писаний українським карпатським говором з домішкою церковно-словянських і польських слів.

Опис бібліотеки супрасльського монастиря подає нам, який книжний засіб передав п'ятнадцятий вік шіснадцятому. ²⁾

Додамо тут, що дотично української каноністики з часів на переломі XV та XVI ст. можна орієнтуватися з твору Н. Іванишева: *О правахъ церкви в югозападной Россіи 1481—1596. г.* (в „Архивъ Югозападной Россіи“ 1859. ч. I т. I.), а щодо давнішого часу в працях: І. Ф. Г. Эверсъ: *Древнѣйшее русское право въ историческомъ его раскрытіи.* Спб. 1835. Владимирскій Будановъ: *Обзоръ історіи русскаго права.* Київъ, 1907.

---

¹⁾ М. Возняк. Іст. укр. літ. II. ст. 3.

²⁾ М. Возняк. Іст. укр. літ. I. 283.

Огляди й оцінки (*Conspectus et recensiones*)

Manuale Theologiae Moralis secundum principia S. Thomae Aquinatis. In usum scholarum edidit *Dominicus M. Prümmer O. Pr.* Tomus I (XXVIII + 462.), Tomus II (XII + 550.), Tomus III. (XII + 698.). Editio quarta et quinta. Friburgi Brisgoviae. 1928. Herder et Co.

Професор університету у швейцарському Фрайбурзі Домінік М. Прімер один з найбільших поваг між сучасними моралістами, знаний в богословській літературі зі своїх творів „Manuale Iuris Canonici“ та „Vademecum Theologiae moralis“, а крім того численними розправами на теми моральної богословії, які поміщував у різних богословських журналах, також у відомім нашому старшому духовенству лінцкім „Theologisch-praktische Quartalschrift-i.“

Своїм твором, який отсе появился у четвертому і п'ятому, доповненому та справленому виді по новому кодексови канонічного права, зайняв Прімер побіч підручників моральної богословії авторів Артура Фермерша (*Arthurus Vermersch S. J.*) D'Напібале-а Йосифа Маусбах-а, Lemkuhl-а S. J. та знаного нам з теологічних студій Єроніма Нолдіна *S. J.* Однак займає між ними окреме місце, бо коли згадані, яко члени Товариства Ісусового або світські священники, держаться у моральній богословії системи правдоподібности (*probabilismus*), по взору св. Альфонса з Лігури, Прімер не пішов слідами моралістів свого домініканського чина, які у більшості держаться системи правдоподібнійшости (*probabiliorismus*). Опираючися на св. Томі з Аквіну, творить навіть новий моральний систем, який називає *systema compensationis seu rationis sufficientis*.

Крім творів Ангельського Доктора послугувався автор обильно ще й творами св. Альфонса з Лігурі, Гюгона de S. Victore, Раймунда de Pennaforte, Альберта Великого, св. Бонавентура і св. Антоніна зпоміж старих авторів. Прімер звертає насебе увагу великою начитаністю в літературі новітших авторів з ділянки моральної богословії та посвоячених наук.

У I т. Manuale Theologiae Moralis поданий на початку спис авторів моральної богословії, числом около 300, в поазбучному порядку з зазначенням дати уродження і смерті, національної приналежности, суспільного становища, місця перебування за життя, їхнього становища до моральних системів та важніших творів. При деяких замітніших старших авторах є зазначена про них література. Про наших моралістів пр. Йосифа де Камеліс (Казуїстика 1692), Георгія Бизанція (Краткое припадковъ моральныхъ или нравственныхъ собраніе 1627), Александра Бачинського (з Др. Й. М'яльницким: Короткій выкладъ католицкого Богословія морального. Львѡвъ 1899. м. 8^о стр. 800.) та Др. Іосифа М'яльницкого (Богословіе норовственне приладжене до потребъ священниковъ русскихъ, в. 8^о. часть I. стр. XII+152, Львѡвъ, 1908., часть II. (XVI+359) Львѡвъ, 1908., часть III (XIV+409.) Львѡвъ, 1910.) як і про інших словянських моралістів автор не згадує.

В дальшій частині першого тому слідує вступ до моральної богословії, у якому подана дефініція, джерела, методи та докладний історичний огляд моральної богословії. Автор ділить її розвій на чотири періоди: 1) патристичний до XIII ст., 2) від 1200 до Тридентського Собору 1564. р., себто час схолястиків, 3) від Тридентського Собору 1564. р. до св. Альфонса з Лігурі († 1787. р.) та 4) від смерті св. Альфонса до сегодня.

Идучи слідом за св. Томою з Аквіну, ділить Прімер, подібно як Ангельський Доктор свою „Summam Theologiae“ на дві головні часті: Перша, яка міститься у двох томах та обіймає 13 трактатів о цілі чоловіка, вчинках, законі, совісті, гріхах, чеснотах богословських та моральних та ім противних пороках; Друга часть, яка міститься у третьому томі та у 10 трактатах подає науку про св. Тайни загалом і з окрема.

У першому трактаті I тому, переходить автор гадки старинних та модерних філософів про цілі людини та переконуючими доказами боронить католицьку тезу, що ціллю людини є слава Божа та вічне щастя.

У другому говорить про людські вчинки і їх поділ, про перешкоди їх добровільности, якими є незнання та неувага, насильство, страх та пожадливість. При тім не забув додати правила щодо трактування морального становища деяких патологічних станів, які є перешкодою свобідної волі, а се істерії, *ideae fixae*, гіпнотизму і т. д. Можна лише завважити, що закоротко збуває повні ваги для мораліста висліди модерної емпіричної психології. Скрупули, психічний примус, дідичність, покуси, се все вимагає у модерному підручнику моральної основнішого

узгляднення, опертого на найновіших досвідних здобутках. Розважаючи питання норми моральности, подає також гадки нехристиянських системів, себто утилітаризму, раціоналізму і субективізму як також морального позитивізму, які збиває вміло і успішно. Говорячи про ціль яко чинник моралі, вимагає, щоби ми у наших ділах стреміли до чесноі цілі (*finis honestus*), а не лише поступали *secundum regulas rectae rationis* як твердить Noldin. Потім додає про вчинки рівнодушні та заслугуючі

Третій трактат подає науку про закони з повним узглядненням нового кодексу канонічного права. Автор з фаху каноніст, тому сей трактат подає зглядно широко (ст. 97—194). Незвичайно цікаві є його твердження про обсяг обовязуючої сили державних законів та їх границі, про податки, о яких каже, що в модерних державах є часто несправедливі, бо вживає їх держава на підпирання ложновірців, антихристиянських шкіл і т. д., або є несправедливо розложені та тому тих, які до висоти одной третини податків не заплатять, не зобовязує до реституції. Сбвязок військової служби опирає на законній справедливості (*iustitia legalis*).

У четвертому трактаті о совісті автор твердить, що існує *perfecta et imperfecta obligatio*, чого дотепер моралісти не робили. Подаючи різні моральні системи, подає також свою та кількох попередників (Potton, L. Lehu, Laloux, Boisdrion і Mc Donald) систему *compensationis seu rationis sufficientis*, звану також *systema prudentiae christianae*. Після сеї системи твердить Прімер, що „*lex dubia aliquo (licet imperfecto) modo obligare.. Proinde non licet agere contra legem imperfecte cognitam, qualis est lex dubia*“ (I. p. 227). Часом однак можуть зайти случаи, в яких важна причина спонукує ділати проти сумнівного закона та прилучитися до гадки менше правдоподібної за свободою від закона і тоді заходить небезпека переступлення закона принайменше матеріально, а се вже автор уважає деяким злом. В такім випадку, автор радить приложити засади о кооперації зі злом себто о положенню причини, з якої виходить двоякий наслідок: один добрий (свобода) а другий злий (небезпека переступити матеріально закон). Таке співділання є тільки тоді дозволене, коли є *ratio sufficiens*. Треба отже тоді важкої та пропорціональної причини, яка компензувалаби нарушення закона хочби матеріального. На сі виводи замітив йому слушно проф. Бідерляк, що закон має нам дати норму поступовання і мірило людських вчинків та чиж можливе се, коли сам закон є сумнівний і непевний. Тому й ставлять пробабілісти принцип *lex dubia non obligat* або *obligatio dubia, obligatio nulla est*.

Треба однак признати Прімерови, що інші моральні системи подає також основно і безпристрастно.

У п'ятому трактаті розводиться над наукою о грісі та його причинах, їх розріженню і важкости; також о сімох гріхах головних.

Шестий трактат розправляє о чеснотах взагалі та їх поділі і о дарах Св. Духа.

У сьомому до девятого трактаті є виложена наука про богословські чесноти та їм противні гріхи, а в десятому о чесноті мудрости (*prudentiae*) і противних їй гріхах. На тім кінчить перший том.

II. том обіймає лише три трактати: о чеснотах справедливости, мужества і повздержности.

Одиннадцятий трактат посвячений в цілости науці про справедливості. Є там також жодані правні постанови щодо власности сужругів і дітей, та про способи її набуття у девяти державах (Рим, Німеччина, Франція, Англія, Сполучені Держави Америки, Австрія, Іспанія, Італія та Швейцарія). Також про чесноту справедливости з огляду на життя (V Зап. Б.), майно (VII Зап. Б.) славу (VIII Зап. Б.), чесноту релігії (I—III Зап. Б.), чесноту послуху (IV Зап. Б.). Прегарно оброблені уступи про молитву і читання часослова, обовязок духовних осіб робити іспит совісти.

Дванадцятий трактат посвячений чесноті мужества, а тринадцятий повздержности з огляду на їду і напйток, як і з огляду на чесноту чистоти та противні їй гріхи (VI. Зап. Б.).

III. том посвячений загальній і частній науці про св. Тайни. При св. Тайні Покаяння додає окремі трактати про церковні кари та про відпусти. У трактаті про св. т. Священства подає науку про неключимости (irregularitates), а в трактаті про св. Тайну Супружества також правні постанови та процесову процедуру щодо супружества. Взагалі виступає всюди автор яко мораліст та каноніст в одній особі, так що нераз затирається ріжниця, де кінчить! говорити мораліст, а де вже говорить через автора каноніст.

При обговорюванню матерії та форми св. Тайн увзгляднює і грецький обряд за ввіймою св. Тайни Священства. Дуже докладний та прозорий позабучний індекс матеріялу усіх трьох томів на 47 сторінках малого друку завершує се діло.

У цілому творі держиться Прімер вірно науки і засад св. Томи з Аквіну, з якого творів обильно користає, як також з найновіших рішень Апостольського Престола, а з окрема постанов нового кодексу канонічного права і рішень папської комісії для його автентичного пояснення. Поодинокі твердження і засади виложені ясно та прозоро, і назагал обосновані солідно і переконуючо.

Обговорюючи якусь матерію, подає звичайно вперед пояснення назв (notiones), дефініцію, поділ (divisio), твердження (propositio) або правила (regulae) з доказами, а закінчує практичними примітками (notae) і приміненнями (scholia). Наводячи гадки противників, поступає автор з лагідністю і тверезістю осуду. Спосіб трактування предмету держить посередню дорогу між науковим викладом матеріялу а пасторально практичним приміненням і тому твір сей не лише сповідникам, але навіть проповідникам і катехитам може віддати неоцінені прислуги. Латину автора читається так легко як у Noldin'a.

Яко додатну сторону твору належить піднести і зовнішній вигляд, який є вповні без закиду. Формат великої вісімки, білий і сильний папір, чорний та прозорий друк, проглядне розложення тексту і доцільне пристосування малого і великого друку — се все робить твір Прімера, також яко підручник викладів, дуже догідним.

Нічого дивного, що сей твір, якого перше видання (1925. р.) припадає на час воєнної завірюхи і фінансової скрути в Європі, мимо всього розійшовся в 4.500 примірниках і отсе в 1928. р. появилися в четвертому і пятому виданню. Надається також до наших парохіяльних та деканальних бібліотек.

о. Др. Ігнатій Цегельський

Проф. Др. Н. Н. Глубоковскій — Русская богословская наука въ ея историческомъ развитіи и новѣйшемъ состояніи. Изданіе редакціи „Воскресное Чтеніе“ Варшава 1928. 8^о стр. 116. Синодальная Типографія.

Свій огляд російської богословської літератури ділить автор на 16 розділів, відповідно до богословських предметів, про які пише. Додані ще три цінні бібліографічні показчики.

Найкраще вдалися розділи про ті богословські предмети, в яких автор сам працював або які близькі методом до його спеціальности. Це відноситься до біблійних наук, до патрольоґії і патристики, церковної історії і літурґіки. Автор підходить до предмету з історично-генетичного боку і показує, як обсяг богословського предмету підлягав хитанням, як з одної науки повставали нові галузі (пр. з загальної науки, про св. Отців повстала патрольоґія і патристика, від літурґіки відділилася церковна археольоґія). Автор унаглядное, як метод даного предмету розширяється, як богослови підходять до нього з нових точок погляду.

Історія російської богословської літератури має велике значіння для нас греко-католиків. Тому до речі буде дати по змозі короткий огляд розділів праці Глубоковського.

I. За підставу досліду бере автор доґматику митр. Макарія, що зумів богацтво доґматичного матеріялу зібрати в льогічно звязану цілість. Макарій це передовсім систематик. Закидує йому автор за тонкі поділи понять і теоретичну схиматичність в научнім викладі, називаючи це схолястичністю; автор забуває, що схолястична богословія відзначається ясним розріжнюванням понять і це є основним вимаганням кожної науки, а пересадна дрібничковість з того боку не була і не є суттєвою прикметою схолястичної богословії.

Хвалить в догматиці Філарета історичне освітлення догм і уживання розумових доказів, те саме, тільки в більшій мірі, в підручнику Сильвестра. Згадує про розвій догм, але з його згадки тяжко до того дійти, як він це розуміє, бо і католицька догматика допускає розвій догм, але тільки суб'єктивний т. є. поступ в кращім розумінні і поясненні правд віри, а не в розширенні або зміні їх об'єктивного змісту.

З признанням треба піднести, що автор відкидає основу на почуваннях так звану експериментальну догматику модерністів, яку він називає теологічним дарвінізмом.

Переходячи низку богословських монографій, порушує автор питання, в чім лежить спасення по думці незєдинених російських богословів. І наводить Муретова, що відкидаючи гадку тих богословів, які тримаються юридичної теорії оправдання, котра покладає спасення на зверхне-юридичнім скресленню гріхів з рахунків Божого правосуддя, — вважає оправдання за внутрішнє відродження чоловіка душевно-тілесного по образу земного Адама в духовно-небесного по образу Спасителя-Богочоловіка.

II. Полемічна богословія містить історію западних віроісповідань і полеміку з ними. Відношення автора до Унії характеризує вислів: „Історичний дослід краще відтінює конфесійні різниці і зовсім не розполює до унійного зближення — іменно по авторитету історичних даних“. Становища незєдиненої російської богословії до западних віроісповідань по свідочтву Г. представляється так: „В принципіальнім зміслі російська православна богословія відкидає всяку „унію“ крім повного навернення інославноісповідань до православ'я“.

„Не вважаючи на це, догматична оцінка щодо ступня можливого приближення різна: — для католицтва і англіканства, що зберегли природу Христової церковности, приймається злагіднення навіть в самих боєвих питаннях пр. щодо Filioque (у проф. Болотова) і щодо англіканської єрархії, а протестантизм, хоч ним сильно користуються в науковій літературі, відкидають категорично як релігійний раціоналізм, що веде до підриву обявлення, Божественности Ісуса, Божого походження Церкви і грозить анархічно-суб'єктивним індивідуалізмом“.

III. Про сектанство писали деякі російські дослідники з полемічного становища, інші ідеалізували його. В останніх часах старалися письменники подати об'єктивний стан сектанства і його тенецу.

IV. Що мораль ґрунтується на догмі, вияснює в своїх трактатах митр. Антоній.

На полі моральної богословії є багато подрібних праць, але за мало систематичних курсів. „Запискам“ Солярського закидає автор казуїстику, забуваючи, що казуїстика є конечним приміненням теорії до практики. Янишев розбирає в „Православно-християнській науці о моральности“ суть моральности взагалі і здійснення її в християнстві.

Олесницького „Моральна богословія“ вияснює мораль з точки раціонально-богословської, в ній видно много психологічного елементу і паралель. Він є також автором історії моралі і моральних наук. О. Степельський в своїй моральній богословії вважає християнську мораль за Божий закон, що проявляється в Божім слові. Жерелом її є християнство в його буттю і памятникмах.

Тареев дотикає моралі з філософічної точки, повної суб'єктивізму.

Основу християнської аскетичної досліджували Пономарев і Зарін.

V. В пастирській богословії видно два напрями: оден чисто практичний, (Амфітеатров, Наумов, Певніцкий) другий старається оглянути пастирські норми з точки біблійної і патристичної.

VI. В гомілетичі є заступлені практичні підручники (Амфітеатров) і історія проповіді (Барсов).

VII. В розділі про апологетику розглядає автор вступи до православної богословії, що давали або загальний огляд головних християнських правд, спорячи притім з раціоналізмом (Рождественський, Успенський) або давали загальний нарис богословських наук (Макарій). Тут належать досліди християнського богопізнання в порівнанні з природним богопізнанням. (Глаголев). З апологетикою лучиться філософія християнізму (А. Голубінський). Як бачимо, поняття апологетики незєдинених рїжняться від католицької апологетики, що є наукою про обявлення і його жерела та про св. Церкву.

VIII. В розділі про біблійні науки порушуються питання догматичної вартости LXX-и і масоретського тексту. LXX-а не є оголошена за текст автентичний, але поважається дуже в російській богословії і її текст ставиться вище в месіянських місцях. Впрочім учені критично дивляться на оба тексти і до дослідів уживають обох в міру потреби. Є синодально затверджений російський перевід біблії з єврейського тексту, є і проби переводу з LXX-и (Юнгеров). Досліди над словянським текстом біблії зводяться до таких точок:

а) Старий словянський текст до кінця XV-ого ст. При стремлінні відбудувати первісний Кирило-Методіївський.

б) Печатана Острожська Біблія 1581. р., перевидана в Москві 1663 року з малими особливо правописними поправками, більше поправлена 1671. року.

в) Єлисаветинська Біблія 1751. р., що перепечатується дотепер з деякими незначними змінами.

Для справлення тексту вели в Росії пильну приготувну роботу. Невоструєв і Гюрьський описали словянські рукописи московської синодальної бібліотеки.

Текстуальними критичними виданнями визначився Воскресенський.

В тім напрямі працювали: Евсеев, Якімов, Міхайлов і ин.

Була вже визначена 1915. р. комісія до наукового видання словянської біблії, але большевизм все перепинив.

IX. На полі загальної історії Церкви працював архимандрит Іван, що обробив історію трьох перших всесвітних соборів.

Поважний вклад в загальну історію Церкви представляють твори Лебедева в 10-и томах. Незвичайним критицизмом в своїх детальних працях з загальної історії Церкви відзначався проф. Болотов.

Історією византійської Церкви займалися і світські византіологи, як Васілевський, Васілев, Успенський і и. Видавалися також спеціальні до того журнали.

X. Патрологія і патристика виділилися як осібна наука з історії Церкви і догматики. Обіймають вони науку про св. Отців Церкви. До

поняття отцівства по думці автора належить зберігання св. передання, що походить від Христа і апостолів.

Все, що не належить до св. передання має в св. Отців характер історично-умовний або особистий і це підлягає критиці (Ал. Лебедев).

Негативно до науки св. Отців відноситься Тарлеєв, що називає її гностицизмом, злученим з аскетизмом, але його голос в російській богословії одинокий. Філярет в творі „Историческое учение объ отцах Церкви“ з т. 1859. р. обіймає рівномірно повну діяльність св. Отців, а не тільки їх догматичну, традиційну науку. Притім розширяє свій предмет і на пізніші часи всієї православної області (пише про св. Кирила і Методія, Іларіона і т. д.).

Скворцов розуміє патрологію jako історію старохристиянської літератури. Сагарда розрізняє патрологію jako історичну науку про св. Отців і їх всесторонню діяльність і патристику, науку про богословські правди в творах Отців. Подібно рішає справу Попов, зазначаючи притім, що патрологія говорить головно про св. Отців Церкви, обіймаючи і інших християнських письменників.

XI. Першу роботу критичної історії російської Церкви дав митр. Плятон. Дуже багато для критичного усталення подій російської Церкви зробив митр. Євгеній в своїх історичних працях. Систематичну історію російської Церкви дав митр. Філярет 1847-8.

Широким розмахом відзначається „Історія російської Церкви“ в 12-и томах митр. Макарія до 1667. р. Містить вона дуже багато матеріялу хоч не все критично розібраного. Розглядає він російську Церков в рамках залежности від Візантії.

Научною критикою подробиць історії російської Церкви і перевіркою її відтворення займався Голубінський, що видав Історію російської Церкви в двох томах (другий не скінчений) до 1563. Крім критичности відзначається його історія багатством фактичного матеріялу. Там, де бракувало даних, оперував аналогіями з византійської історії. Деколи видно у Голубінського гіперкритицизм.

XII. В історії розколу маємо напрям негативно-полемічний, (тенденційний) ідеалізуючий (Костомарів) і документально об'єктивний (Голубінський).

XIII. Є також в російській науці більше праць з історії словянських православних Церквей і румунської.

XIV. Російське церковне право має досить авторитетних підручників, хоч в деяких основних питаннях панують спори. Предмет церковного права беруть деякі вузше (канони, що відносяться до стисло церковного життя Церкви), інші беруть його ширше (розуміючи тут і закони, що відносяться до Церкви jako юридичної особи).

Відносини церковного права до греко-римського досліджував Машкарев.

Суворов уважає монарха за підмет церковного права, як було в Візантії. Другі каноністи тому перечать. Деякі каноністи займаються більше історією права, збираючи правні документи.

XV. Основоположником наукової літургіки є Мансветов, котрий доказував, що в літургічних дослідах треба доходити до первісного зерна,

з якого розвинулась богослужебна система з внутрішніх понук або механічним наверстовуванням з випадкових зверхніх причин.

Красносельцев взявся з успішним запалом до опрацювання літургічних матеріалів. Дмитрівський, „російський Гоар“, звісний з описів літургічних рукописів з бібліотек нез'єднаного Сходу.

XVI. Поняття церковної археології було зразу нестале. Потім згодилися дослідники, що вона має обіймати матеріальні церковні пам'ятники. В церковній археології визначилися Красносельцев, Покровський, (підручник церковної археології) і Кондаков.

При російських пам'ятках брали учені до порівняння намятки византійські і западні.

Автор отсього огляду заповідає обширнішу студію на сю тему — і вона улекшить зорієнтуватися в російській богословській літературі.

о. Інок. Баган ЧСВВ.

1. *Abbé Paulin Giloteaux, Patriotisme et Internationalisme.* Téqui. Paris 1928. 16° ст. 278.

2. *Дмитро Донцов — Націоналізм.* Львів. Видавництво „Нове Життя“ 1926. 8° XL+255.

1. Питання, яке собі ставить і розв'язує ся книжка, се погодження патріотизму з інтернаціоналізмом. Патріотизм є по своїй природі партикулярничний, інтернаціоналізм противно виходить поза границі і обіймає ціле людство. Патріотизм може викликувати поміж народами криваві війни, інтернаціоналізм противно, хоче злучити всі народи до праці для добра збірного людства.

До розв'язки проблеми, як погодити патріотизм з інтернаціоналізмом підходять три системи: Інтернаціонал, Союз народів і Католицизм.

1) Інтернаціонал домагається прямо знищення понять вітчизни і народности, бо вони є перешкодою до здійснення того Вселюдського Союзу, що одинокий міг би єднати людство і ним правити за помічю законодапної, судейської і ексекутивної влади, сконцентрованої в руках того Союзу.

Автор осперює сю комуністичну утопію прийнятими аргументами, а скріпляє експериментами, яких та утопія не видержує на наших очах.

2) Союз Народів, другий з тих системів, не береться нищити поняття народности але хоче всі народи згрупувати в одну федерацію або союз. Сей союз мав би мати за ціль заставити всі народи до співпраці для добра збірного людства через осудження війни і зберігання засад міжнародного права.

Автор вважає здійснення сеї гарної програми сумнівним. раз для того, що не всі народи входять в склад сего союзу, по друге, що інтереси поодиноких народів наразі є занадто розбіжні і нема надії, щоби народи добровільно свої частні інтересі пожертвували, а вкінці ще й тому, що три засади Союзу: загальне розоруження, обовязкове самоозначення народів і заховування його вирішень є теоріями, які тяжко в практиці перевести.

3. Католицизм, третя система, розглядає се питання з висшої точки, в світлі вічності. Всі люди є однакового походження і стремлять до однакової цілі. Їхне існування не обмежується на землю, але має простягатися і на небо через осягнення безконечного щастя.

Ся дружність по причині походження і цілі є основою єдності людського роду, а скріплює її наука про любов ближнього, яку сам воплочений Бог прийшов на землю проголосити людям: любіть себе взаємно!

Однак ся засада єдності не противиться витворенню ріжних батьківщин. Народи можуть гуртуватися і стреміти до подвійної цілі: дбати про добро своїх країв за помічю середників, що відповідають характерови кожного народу а крім сего збірно дбати про загальне добро людства. Отже Церква проповідує в засаді мир всім народам, але домагається рівнож і справедливости. Коли один край заподіяв шкоду другому і таким чином нарушив гармонію цілости, то тоді має бути за се покараний і є обовязаний направити зрушений лад. Звідси війна, яка по своїй природі є стихією, може бути конечною і справедливою.

При сьому однак Церква навчає, що заки приступиться до війни, треба наперед вичерпати всі середники помирнення і сама була протягом віків першим чинником мирення світа її вплив ділав не тільки на народи як такі, але на духа одиниць, які складаються на нарід.

Таким виходить питання, розвинене автором в своїх головних і широких чертах. Книжка дає ясний виклад науки по християнській філософії і теології. Показується, що ся наука допускає з одної сторони братню єдність в Христі, з другої сторони любов вітчизни. Любов вітчизни виходить чеснотою. Одинця має бути готовою жертвувати навіть своє

життя в обороні своєї вітчизни перед несправедливими насту-
пами на неї.

2 Донцов обстоює в отсій книжці тезу, що кождий на-
рід, а тимсамим і український повинен сам собою правити
а не оставати під чужим правлінням, або вдовольятися таким
станом, що остававби дочіпкою або провінцією якоїсь иншої
національної держави.

Очевидна віч, що нема більш законної і справедливої
претенсії ніж ся, коли тільки в доборі середників до осягнен-
ня сеї ціли будуть заховані основи природного закона.

Однак автор розуміє се дещо інакше. І так на стор.
226 він пише:

„Наш патос був „тугою за чистим, людським мирним...
життям“ (В. Винниченко, Відродження нації). Алеж життя
се не лиш туга, але й гнів! Не лиш чисте, але й брудне! Не
лиш мир, але й війна! Підставою українського відродження
було „милосердне хотіння“, а „не примус, не обман, не гра-
біж чужого“. Алеж, щоби перемагти, патос нової ідеї не може
обійтися без волі до примусу, часом до обману, а часом до
грабежі чужого“.

Колиб ся фраза заблукалася до тези, то її можна ви-
толкувати. Тимчасом вона є самою тезою, повторюваною
развраз під ріжними формами.

На стр. 245 автор пише:

„Мусимо змести з дороги всі декадентські доктрини, що
заважають консолідації нації довкола одного ідеалу, всі сі
лібералізми, демократизми, соціалізми, всесвітництва, паціфізми.
Кожда з сих ідей має відповісти на питання, чи вона скріп-
лює націю, чи спричинюється до її могутости, чи навпаки її
ослаблює? Се єдиний критерій до їх прийняття або відкинення.
Не ідеал, самостійности маємо оцінювати з точки погляду
„свободи одиниці“, „демократичности“ форми правління або
„визволення пролетаріату“, чи щастя „плохої“ грецької
породи“, чи „мирного життя“ країни, лиш на се все треба
глядіти з точки погляду „власновладства і могутости нації“.

Остаточною ціллю для автора є отже нація, а нормою
доброго і злого є могутість, сила нації. Що її скріпляє,
є добре, що її ослаблює, є зле.

Се просте і ясне підставлення „моралі сили“ на місце
„моралі права“.

Вкінці наводить автор останню засаду своєї науки на стор. 198:

Природа наділила нас бажаннями; приємність і біль се лише вигадка природи для осягнення своєї мети, прикладати до них абстрактну оцінку смішно. „Бажання є злі лише в тім самім змислі, що і вогонь і блискавка“. Тому лише філістри можуть абсолютно відкидати і морально осуджувати війну, убійство, насильство, — філістри і люди з відумерлим інстинктом життя, Кулішівські „євнухи“ (Ward, *Outlines of sociology*). „Брудні не наші інстинкти і пристрасти, але їх спотворення через купівлю і продаж того, чого не повинно ставитися на торг“ (Леся Українка, *Утопія в белетристиці*).

„Ніяка річ не є добра... лише відповідно до того, як вона впливає на організм“ (Ward, *Dynamic Sociology II*, 143). Тут ми знова приходимо до „спеціальної“ моралі, що диктується розвитком сили окремого організму, до *Reichtum an Person*, до *Fülle in sich*, *Ja sagen zu sich*, до *Überströmen*, до *Herr werden wollen*, до того критерія правди (і моралі), які є в зрості почуття сили. Ті моральні ідеї є добрі, які йдуть на користь в конкуренційній боротьбі за існування, що йде поміж соціальними групами або між групою та її природним оточенням; добре поступовання те, яке на користь роду, зле — на його некористь“ (Nitsche, *wille zur Macht*).

Книжка майже *ex professo* пропагує ідеї, які перевертають всі основи християнської і чисто природної моралі. Мабуть через недогляд вийшла вона в друкарні ОО. Василян в Жовкві.

о. Й. Схрайверс Ч. св. Ізб.

A. Bessières. Le Mexique Martyr. Maison de la Bonne Presse. Paris. 8°. 163.

Автор подає на початку книжки історію переслідувань в Мексику. Релігійні переслідування прийшли там як наслідок різних революцій, що потрясли краєм одна за другою від 1833. р. Після того переходить до найновіших переслідувань президента плютарха Ілії Каллеса, сина індіанки і сирійського жида, який є зняряддям в руках масопів, що сприсяглися зруйнувати католицьку Церкву.

Автор пояснює, як се можливе, що тиранови Каллесови вдалося повести релігійні переслідування в краю з подавляючою більшістю католицького населення. Три чинники при-

йшли тут в поміч Каллесови, а саме: 1) Правительство Злучених Держав, яке боїться зростаючого впливу католицької Іспанії в Америці і хоче в краях, що як прим. Мексик підлягають іспанським впливам, за всяку ціну переваги протестантизму. 2) Круги великих американських фінансистів, які в Мексику наставляють і валять президентів, а Каллеса піддержують для того, бо він іде на руку інтересам Злучених Держав. 3) Жидівство, з яким Каллеса лучать расові звязки. В р. 1927 Каллес спровадив до Мексика 10.000 жидів. В р. 1928 число жидівських імігрантів малоб перейти 100.000.

Історичний огляд і причини переслідувань займають два перші розділи книжки. В двох слідуючих розділах автор обговорює різні фази мексиканських переслідувань, про котрі папа Пій XI висловився 21. XII. 1927: „Варварства, яким нема рівних..., кровожадність і жорстокости не до увірнення в ХХ ст. посеред цивілізованого світа, не до увірнення на очах народів... і народи не звернуться проти сего з обуренням і осудженням... Про сі безчисленні жертви світ не знає і начеб дійсно сприягнувся, так мовчанкою їх закриває як похоронених нагробний камінь“. Не можна при читанню сих стрічок здержатися від глибокої відрази до жорстокостей сего Жида і його союзників, жорстокостей, що подібні до Неронових і Калігулевих. Рівночасно однак відчувається яексь піднесення духа на вид такої постійности і геройства єпископів, мірян, муштин і жінок, а навіть дітей. Автор наводить між іншими примір 12-літнього хлопця, якому його кати веліли кричати: „нехай живе президент Каллес!“, а він голосно кричав: „нехай живе Христос-цар!“

Два послідні розділи вичисляють наслідки мексиканської трагедії: 1) Мимо зорганізованої ворогами Церкви змови: мовчати – протестували за границею проти переслідувань католики цілого світа, значне число протестантів, а навіть дехто з невіруючих.

2) В самім краю послідував за переслідуваннями економічний, соціальный і педагогічний упадок. Натомісьць на релігійнім полі наступила імпонуюча обнова католического життя. Для цілого світа се ударяючий примір життєздатности Церкви і її божої установи. Те, що діялося в перших віках, повторюється на наших очах: *Sanguis martyrum semen christianorum*.

Метода автора бездоганна; усе у нього оперте на неоспоримих документах.

о. Й. Схрайверс Ч. св. Ізб.

Вибрані питання (Analecta)

Виховання в душі молитви. Знаємо вже з досвіду, як виглядає молитва дітей по школах. Діти на низших степенях моляться звичайно хорально, цілою клясою. Діти на вищих степенях моляться вже поодиноко, за порядком сидження чи азбуки, або в класі є кілька учеників чи учениць, які постійно виручають в молитві своїх товаришів і моляться в імені цілої кляси, а прочі або повторяють шепотом молитву, або бездушно стоять, чекаючи лише хвили, щоби могли як найскорше вибігти з кляси.

Хоральна молитва дітей є часто рівнож лише механічним повторюванням слів без думки о Бозі, без гадки о гідності молитви, без застанови над словами виголошеної молитви. А з молитви шкільної можна сміло заключати і на молитву ранню і вечірню дома. У шкільній і домашній молитві бракує „молитвенного духа“, вона не є тим, чим вона після катехизму повинна бути: „піднесенням духа до Бога і розмовою з Ним. ¹⁾ При молитві повинні ми думати, що життє наше на небесах єсть ²⁾“, ми мусимо всіми чувствами вийти в сердечні, інтимні зносини з Господом Богом, немов діти з батьком, немов друг з другом, ученик з учителем говорити і з тих зносин виссати для себе небесного духа, надприродну силу, надземську потіху. Наша молитва повинна кінчитись питанням до Господа: „Господи! скажи, розкажуй: що маю робити? я хочу співпрацювати з Тобою для Твоєї слави і мого спасення!“ — бо слова св. Августина: „хто вміє добре молитися, той вміє добре жити“ — не є пустою фразою, пересадою, лише суццою правдою. Муж молитви буде і мужем праці.

---

¹⁾ о. Іван Рудович: „Малий катехизм християнсько-католицької релігії“ Львів 1929, ст. 46. пит: 234.

²⁾ Филип: 3. 20.

Святим обов'язком катихита буде зайнятись отсею переважною ділянкою свого катихитичного звання. Радше можна простити катехитови, якщо він випустивби дитину зі школи без пам'ятевого опанування якоїсь катихизмової правди, як це, що він не навчивби в школі пошани для молитви, не впоївби в дитину переконання о потребі молитви, не навчивби її як слід молитви. Виховання в „дусі молитви“ — є конечно і воно є найвдячнішим полем діяльності катихита. Подібно як виховуємо дітей в патріотичнім, національнім, родинно-патріярхальнім, кастовім дусі, так треба виховувати дітей і в релігійнім дусі взагалі, а „дусі молитви“ з окрема. Очевидно відграє тут велику роллю і домашнє виховання, дприклад родичів і рідні, окруження дитини, але провідну роллю буде відгравати таки катихит.

Коли маємо говорити о розбудженню молитвенного духа у дитини, мусимо сказати наперед о змісті і формі молитви. Після змісту є молитва славословна, молитва просительна, молитва подяки і прощення. Молитва просительна ще найбільше з усіх молитов є практикована молодіжю. Молодіж приходить в клясу о годині осмії і має перед собою кілька предметів, з яких може бути питана. Вислід питання може бути сумнівний — а коли тривога, то тоді до Бога. Молодіж молиться горячо. Також недуга родичів, рідні, якесь неповодження є мотивами вельми сердечної молитви дитини. Є це все однак молитви о дочасні справи. Катехит нехай поучить дїтвору, що так само щиро як о справи туземні треба просити і о ласку небесну, о чисту совість, безгрішну душу. Вже менше практикована є молитва подяки, хоч признакою невинного серця, доброго виховання є подяка за одержані добродійства.

(Докінчення слїдує)

о. Юлян Дзерович

Всячина — Хроніка

(Varia — Chronica)

Надзвичайний ювілейний рік. Св. Отець Папа Пій XI обходить сего року 50-літний ювілей священства. З сеї нагоди проголосив він рік 1929 надзвичайним ювілейним роком.

Церковна держава. 11. II. 1929. р. в лятеранській палаті в Римі підписано угоду між апостольською столицею та італійським урядом, силою якої встановлено церковну державу і узаконнено стан в італійському королівстві. По всякій правдоподібности помиря заключено без участі посторонних великих держав, а тим самим без формальної міжнародної гарантії нетикальності суверенної нової держави. В день по підписанні угоди, то є 12. лютня, увесь Рим був прибраний в папські та італійські хоругви, в ньому і наша українська колегія.

Щодо історії самого розлому, то він наступив остаточно 1870. р., коли то революційні війська заняли Рим, усунули папу до Ватикану, а Рим проголосили столицею італійського королівства. До цього часу Рим був не тільки столицею католицького світа, але і столицею папської світської влади на терені Італії. XIX ст., століття заколотів і революцій не інакше проминав і в папській державі. Вже перед 1848. р. кипіло в малих італійських князівствах і лише за помічно австрійських та французьких великих військових відділів усмирювано бунти і привернено часовий лад та супокій. Всі далекосяглі реформи, уступки, покликання законодатнього світського тіла і т. д. Папа Пія IX не встигли успокоїти розхвилюваних умів. Загальні європейські розрухи 1848. р. не минули папської держави, так що папа вже в 1849. р., побоюючись за свободу своєї особи, виїхав до Гаєти і вже тоді основано світську римську республіку з Маццінім на чолі. Правда, що рік по тім то є 1850. р. повернув папа до Риму під охороною посторонних католицьких військ, але справи не кращали, противно погіршувались. Віктор Емануїл, король Піємонту почав лучити війною, дрібні італій-

ські князівства. Гарібальді з повстанцями пішов також тою самою дорогою. В короткому часі бо до р. 1860 папська держава зменшилась майже о $\frac{2}{3}$ території. В занятих краях проголошував Віктор протицерковні закони, а в р. 1866, щоби збільшити державний скарб, покасував церковні добра. Колиж в 1870. р. французькі війська опустили Рим, а австрійські другі части Італії ізза потреб своїх держав, повстанчі італійські війська заняли Рим. Папі лишили ватиканську і Лятеранську палату та віллю в Кастель Гандольфо, все проче вивластили. В папській палаті на Квіриналі замешкав король. 15. травня 1871. р. законом Гаранції признано особу папи нетикальною і святою та признано річно $3\frac{1}{4}$ мільона ффранків. Церковні добра, що їх зсекуляризувала італійська держава, великі. Самих монастирів знесено 4244, з чого дуже много повернено на державні заведення. 38.000 духовним зрабовано добра, 46.000 гуманітарним заведенням забрано реальности, а приділено державну платню. Теольогічні виділи усунено з університетів, заборонено науку релігії в школах, заборонено публичні процесії, а подекуди пр. в Венеції, Міляно і публичні парадні похорони. Національно-централістична-уніонна політика дому Савойя зєдiniла Італію, поглочуючи папську державу, а політичні чинники молодой зєдiniеної держави взялись до викорінення релігії.

Папа викляв справників перевороту, а католикам заборонив участь в офіційному життю нової держави, що однак пізніше відкликано. Від того часу, аж до лютого сього року тяжіла клятва на правительстві італійської держави, а папа був (добровільним) вязнем в Ватикані, відкіля нікуди не показувався. Виїмок зробив теперішній Святіший Отець, який сейчас по своїм виборі, з балькону св. Петра по благословив народ на площі перед церквою.

Політика Муссоліні строго націоналістична, з сильною однак домішкою експанзивности давньої римської імперії, повела нитки своєї державної діяльности на згоду з Ватиканом. Муссоліні радикально заломив боеву традицію Італійців супроти папства. Погорда і ненависть до Церкви почала уступати. Назначено з державного скарбу дотацію священикам, поставлено на Капітоль скинений революцією хрест, впроваджено до шкіл хрест і релігію і мн. др. Пакт яко такий, це велике та благородне діло Святішого Отця супроти Італії. Церковні добра,

перебрані насильно державою в стан посідання, перестають бути рабунком, але правно переходять на державу. Король стає правним управителем держави та дістає мандат над колишньою церковною державою. З другої ж знова сторони, створена нова церковна держава, що зовесь „Citta Vaticana“, хоча мала простором, однак богата користями, бо дасть спромогу свобідного церковного ділання з усіми підданими католицького світа.

Померли. о. Е. Гісон (*Hugon*) домініканець, професор догматики на домініканськiм університеті, „Angelicum“ в Римі. Знані є його догматичні трактати. (*Tractatus dogmatici, Parisis 1927.*)

Для доповнення торічного некрольогу належить згадати смерть оо. *Гудберста і Коммера.*

Проф. Константин *Гутберлет* (*Gutberlet*) помер 27. квітня 1928 у Фульді, де був професором філософії і редактором журналу „*Philosophisches Jahrbuch*“. Умер в 92 р. життя і 77 священства — як чоловік представник схолястичної філософії в Німеччині. З його творів треба згадати: „*Der Mensch, sein Ursprung und seine Entwicklung*, 1911. *Die Psychologie* 1905. *Der Kampf um die Seele* 1903. *Psychophysik* 1905. *Der Kosmos* 1908. *Experimentelle Psychologie* 1915. о. Ернест *Коммер* † 24. квітня 1928 в Грацу (ур. 18. II. 1847 в Берліні), проф. університету в Мінстер, Бреславі і Відні. Він оснував томістичний чвертьрічник „*Divus Thomas*“, який виходить тепер в швайцарськiм Фрибурзі. Полишив по собі велику літературну філософічно-богословську спадщину. *Die Katholizität nach dem hl. Augustin*, 1873. *System der Philosophie* 4 томи (1883 — 85), *Die Logik* 1897 і др. Відомий є його виступ проти проф. *Schell-а*. Довгу прихильну згадку о його життю і науковій праці в звязку з відродженням томістичної філософії і теології за папи Льва XIII (енц. „*Aeterni patris*“), подав проф. *S. Szabó* в „*Divus Thomas*“, Фрибург 1928, 257—281. ст.

Гр.-кат. Богословська Академія у Львові. На зимовий семестер акад. року 1928/29., що розпочався 1. X 1928, вписалося 172 слухачів, з того 167 звичайних, а 5 надзвичайних. В тім же семестрі відбулася габілітація о. Др-а Спирідона Кархута на доцента Академії. Деканом на сей академічний рік вибрано о. проф. Теод. Галушинського ЧСВВ.

1500-літня річниця смерти св. Августина припадає в 1930. р. В лат. науковім світі приготавлиються з того приводу праці, відчити і обходи.

Monte Cassino обходить 1400-літню річницю заложення монастиря, що став визначним релігійним, науковим і мистецьким осередком. Се був другий осідок св. Бенедикта і звідти розвинув Бенедектинський чин свою благодатну діяльність.

Католицький університет в Сольногороді відновлено для 25. листопада 1928 дуже величаво, в прияві кардиналів, єпископів і канцлера о. Сайпля. По колишнім повнім університеті остався тільки богословський факультет. Бенедектинський опат Петро Klotz зорганізував в порозумінню з австрійським правительством і бенедектинським чином філософичний факультет, до якого мають бути додані другі виділи. Австрійські католики бачуть в тім ділі нову твердиню католицької Церкви. Для піддержання університету видав австрійський єпископат спільне посланіє.

В грудні 1928. р. обходив ювілей своєї наукової праці **проф. Кирило Студинський** член Укр. Академії Наук в Києві і голова Наук. Тов-а ім. Шевченка у Львові. Ювілят посвятив м. ин. багато праці дослідам над нашою полемічною літературою XVI – XVII ст. та над культурним відродженням України і жаден науковий робітник, що хотівби працювати над сею незвичайно цікавою добою нашого народу і літератури, не сміє поминути тих його праць.

В лютім 1929 р. святкувала в Празі (Чехословаччина) українська емігрантська громада 80-ліття з дня народження **проф. Ф. Щербини**. Проф. Щербина се один з найвизначніших наших статистиків і економістів, що присвятив багато праці історичним й економічним дослідам своєї тіснішої батьківщини Кубані.

Нова стінопись в молитовниці Дух. Сем. у Львові. В лютім 1929. р. поблагословив Високопреосв. митрополит А. Шептицький нову стінопись в каплиці Дух. Семинарії. Стінопись, оперта на старохристиянській і староукраїнській символіці, розмальована проф. Петром Холодним в дусі византійської і української іконописі, творить одно мистецьке ціле з новим іконостасом кисти тогож професора Холодного і долота арт. Коверка, що його дістала каплиця минулого року.

Богословське Наукове Товариство (Societas Theologica)

Рада Б. Н. Т. складає сердечну подяку ВПреосв. митрополитови А. Шептицькому за щедрий дар 4.000 зол. на потреби Т-ва. Рівнож зложили: о. Іван Незнаний (Войнилів) — 190 зол. і о. Іван Гнатів (Синява) — 200 зол. Шире Спасибі!

Нові члени. Рада товариства на засіданню дня 21. січня 1929 прийняла отсих нових членів:

о. Іван Божейко — Ставчани, о. Остап Бородайко — Янчин, о. Лев Ващук — Броди, о. Юстин Гірняк — Ямниця, о. Теофіль Глібовицький — Угорники, о. Петро Дзедзик — Львів, о. Микола Дубицький — Орава, о. дек. Михайло Жарський — Устрики дол., о. Іван Зрада — Довге калуське, о. Юліян Мазяк — Куровичі, о. Александ. Мальчинський — Сороки к. Бучача, о. Волод. Прихитко — Ялинковате, о. Др. Ом. Стасюк — Бережани, о. Волод. Терещук — Свірж.

I) Книжки і II) часописи

(I Libri et II ephemerides)

I.

Беннісенз Георгій: Католическая Церковь и рабочий вопросъ. Вильна. 1928. Изд. Братства св. Кирилла и Методія. Ст. 20. 32°.

о. Вань Лев: Катехизм до першого святого Причастя. Основні правди християнської віри для малих діточок. Самбір. 1928. Накл. автора. Ст. 30. 16°.

Костельник, о. Др. Гавриїл: Спір про епikleзу між Сходом і Заходом. Львів. 1928. Відб. з „Ниви“. Ст. 160. 8°.

Магалецький Юрій: Останній акт трагедії. (Етап визвольної боротьби українського народу). 1917—1920. Львів. 1927. Відб. з Літ. Наук. Вістника. Ст. 55. 8°.

Павленко, П.: Богослужбова мова в православній Церкві. (Короткий історичний начерк). Луцьк. 1928. Накл. часоп. „Українська Громада“. Ст. 30. 16°.

Щурат Василь: В обороні Потієвої Унії. Письмо о. Петра Камінського Ч. С. В. В. авдітора гр.-кат. митрополії 1685 р. Львів. 1929. Накл. „Власної Допомоги“. Ст. VIII + 120. 8°.—

Baur, Ludov.: S. Thomae Aquinatis: De ente et essentia. Opuscula et textus hist. Eccl. eiusque vitam atque doctrinam illustrantia. Series scholastica et mystica edita curantibus M. Grabmann et Fr. Pelster. S. J. Fasc. I. Münster i W. 1926. Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung. Pr.: 1·20 Mk. S. 60. 8°.

Derniers souvenirs sur Guy de Fontgalland. 1913-1925. Paris. 1928. Maison de la Bonne Presse. Pag. 126. 12°.

Deux Enfants. Notes et souvenirs recueillis par une amie. Préface d'Emile Baumann. Paris. 1928. Maison de la Bonne Presse. Pag. 102. 12°.

Giloteaux, M. l'Abbé P. L'Abbé Léopold Giloteaux 1886-1928. Paris. 1929. P. Téqui. Pr.: 12 fr. Pad. XVI + 250. 8°.

Häfner, Otto: Katechetische Einführung in das zweite Kinder-Messbüchlein: „Zum Altare Gottes will ich treten“ von Schott-Bihlmeyer. Freiburg i. Br. 1929. Herder. S. XII + 180. 8°. Pr.: 2·50 M.

Leclercq, Dom Henri: La vie de Notre—Seigneur Jésus-Christ. Paris. 1928. Maison de la Bonne Presse. Pag. LXX + 330. 8°.

Oberhammer, Dr. Clem.: **Liturgische Messfeier.** Führer zum praktischen Gebrauch des Missale. Innsbruck. 1928. Tyrolia. S. 342. 16°.

Pelster, Dr. S. J.: **S. Thomae Aquinatis: Quaestiones de natura fidei** ex commentario in libristertii sententiarum distinctiones 23 et 24. Opuscula et textus hist. Eccl. eiusque vitam atque doctrinam illustrantia. Series scholastica et mystica edita curantibus M. Grabmann et Fr. Pelster, S. J. Fasc. III. Münster i W. 1926. Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung. Pr.: 1'20 Mk. S. 64. 8°.

Spael, Dr. W.: **Literarischer Ratgeber für die Katholiken Deutschlands.** 1928-1929. Wien I. 1929. Herder. S. 172. 8°.

Weingartner, Dr. J.: **Die Apostelgeschichte.** Kurze Bibelpredigten. Innsbruck—Wien—München. 1928. Tyrolia. S. 345. 8°.

Xiberta, P. Barth. O. Carm.: **Guidonis Terreni quaestio de magisterio infallibili Romani Pontificis.** Opuscula et textus historiam Ecclesiae eiusque vitam atque doctrinam illustrantia. Series scholastica et mystica edita curantibus M. Grabmann et Fr. Pelster, S. J.: Fasc. II. Münster i. W. 1926. Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung. Pr.: 0'80 Mk. S. 32. 8°.

Вѣстник. (незедин.) Paris XV. Boulevard Montparnasse 10. 1928. ч. 11, 12; 1929. ч. 1—2; *С. Булгаков:* Творческий ликъ Церкви. *С. Четвериковъ:* О жизни русскихъ старцевъ. *А. Карташевъ:* О соединеніи всѣхъ. *Г. Федотовъ:* Будеть ли существовать Россія? *В. Зинковский:* Церковь и реакція. *К. Шевичъ:* Антирождественская кампанія. Церковь въ Россіи Библиографія etc.

Духовна Стража. (незедин.) Монашко Удруженъе Серпске Православне Церкви у Краљевини С.Х.С. 1928 Бр. 4. Како ђемо поймити Христа: (*Николай, еп.*) Опширна правила св. Василя Великога: (*Иринея еп.*). Свети столпици (*Гр. Николч*). Монаштво код протестаната: (*Ир. Ст.*). У чему се одражава утица з православља на последнимъ производима Гр. Лава Н. Толстоја: (*Митр Антоніје*). Хроника etc.

Душпастырь: Ужгород. Капітульна. 1929. ч. 2. *І. Дюлай:* Вѣра наша разумна *І. Д. Поповичъ:* „И врата адова не одолѣють ей“ *Нето:* Какъ слѣдуетъ понимать. Наши вѣсти etc.

Життя і Право. Орган Союзу Укр. Адвокатів. Львів, Ринок 43. 1928. ч. 1. *Др. В. Старосольський:* Про цінність права. *Др. М. Глушкевич:* Адвокат і суспільність. *Др. М. Волошин:* Права української мови. Критичні огляди etc.

Ч. 2. Проф А. Яковлів: До питання про генезу копних судів на Україні.—Українська мова в нотаріаті у Польщі.—Українська мова в нотаріаті УСРР. *Др. К. Левицький:* Ідея масової ощадности та її національне значіння. Критичні огляди etc.

Китежъ. Warszawa, Mazowiecka 11. Нг. 11—12. *М. Юдин-Бльскій:* Мой путь къ католичеству. *В. Вилинскій:* Евхаристія. *О. К.:* Патріархи Русскаго Католичества.

Літературно Науковий Вістник. Львів, Руська ч. 18. 1928. Кн. 12; 1929. Кн. 1; *Ю. Коллард:* Спогади юнацьких днів. *Н. Королів-Старий:* Олександр Кошиць. *О. В.* Ідейний розгром. *Д. Донцов:* Росія чи Європа. *Д. Д.* Спростачений Прометей. Бібліографія etc.

Кн. П. *М. Галуцинський:* З приводу ювілею „Просвіти“. *Характерник:* Земельна справа й націоналізм. *Я. Савченко:* Проблема культурної революції і українська радянська література. *І. Гончаренко:* Франсуа Моріак. *К. Р.:* Мустафа Кемаль, творець нової Туреччини. *Д. Донцов:* Да саро. Бібліографія etc.

Літопис Українського друку: Харків, вул. Артема ч. 29. ч. 45—52.

Місіонар. Жовква. 1929. ч. 1, 2.

Нива. Місячник посвячений церковним і релігійним справам. Львів, вул. Корняктів ч. 1. 1928. ч. 12. 1929. ч. 1; Духове зближення. *о. Др. Г. Костельник:* Спір про епіклезу. *о. В. Р. Рабій:* Завваження на часі. *о. М. Ковальчик:* Про доходовий податок. *о. Ю. Дзерович:* Оживлення науки релігії. *о. А. Буцацький:* Загальні Збори Т-ва катехитів. Всячина etc.

Поступ. Львів, Сикстуська ч. 39 а. 1929. ч. 2. *О. Бать:* Травневі польські події в історичній перспективі. *Р. Зубик:* 300-літній ювілей засновин львівської почти. *І. Гладилевич:* Ідея і тактика. Католицька діяльність Сіґрід Ундсет. *Б. Монкевич:* Бій під Крутами. Хроніка і т. п.

— **Що читати?** Львів, Руська 10. 1929. ч. 1

Biblica. Fasc IV. *O Pretzl:* Die griechischen Handschriftengruppen im Buche Josue untersucht nach ihrer Eigenart und ihrem Verhältnis zueinander. *P. Joüon:* Notes philologiques sur le texte hébreu d 1 Rois 1, 9; 2, 8; 3, 13; 12, 5; 12, 9; 12, 10; 14, 5; 14, 15; 22, 27 (=2 Chr. 18, 26) et Is. 30, 20. *E. Power:* The shepherd's two rods in modern Palestine and in some passages of the Old Testament. *A. Vaccari:* Il cantico dei cantici nelle recenti pubblicazioni. *E. F. Sutcliffe:* One jot or tittle. Mt. 5, 18. *I. M. Bower:* Origen del Pentateuco Turoneuse (G). *O. Gerhardt:* Berichtigung. *K. Schoch:* Entgegnung auf obige „Berichtigung“ Recensiones etc.

Bogoslovni Vestnik. Ljubljana. 1929. Zv. 1. *Grivec:* „Rerum orientalium“. *Bren:* Boj za porciunkulski odpustek v ljubljanski škofiji. *Rožman:* Novo vprašanje o izrednem delivcu višjih redov. Praktični del etc.

Bogoslovska Smotra. Zagreb. 1929. Br. 1. *Dr. I. A. Ruspini:* O smislu kanona 214, Zakonika. *Dr. J. Oberški:* Atos i crkveno jedinstvo. *Dr. M. Selec:* Harmonija evandeoskih izvjestaja o ukazivanjima G. N. I. Krista poslije uskrtnuća.

O. L. Bajić: Temeljni problem katoličke mistike. *Dr. S. Bakšić*: Marija naša posrednica. Prikazi etc.

Commentarium pro Religiosis. Nr. 10—11—12. De studiis rerum Orientalium provehendis. De Pontificiis Institutis Biblico et Orientali cum Athenaeo Gregoriano consociandis. Oglj Ordinari d'Italia circa la crociata contro la moda immodesta, specie nelle scude dirette da Religiose. *A. Larraona*: Commentarium Codicis: c. 515 z. 516. *S. Goyeneche*: Casus varii. Chronica etc.

Divus Thomas. 4. H. *G. M. Mauser O. P.*: Das Wesen des Thomismus. *Dr. P. M. Thiel O. S. B.*: Die thomistische Philosophie und die Erkennbarkeit des Einzelmenschen. *Dr. H. André*: Die Eigenartsanalyse der Lebenserscheinungen und ihre Bedeutung für die Biologie. *Dr. P. Vollmer*: Die göttliche Mitwirkung bei Aegidius Romanus. Literarische Besprechungen etc.

Ephemerides liturgicae. Roma 33. Via Pompeo Magno 21. Fasc. 6. *P. Battistini*: De modo imponendi manuum capiti confirmandi. *P. Salmon*: Les „Amen“ du Canon de la Messe. *I. M. Hanssens*: L'Agape et l'Eucharistie. *R. Pasté*: De confessione liturgica. Bibliographia etc.

Franziskanische Studien. H. 3. *P. Dr. Fidelis Schwendinger O.F.M.*: Schwaz in Tirol, die Erkenntnis in den ewigen Ideen nach der Lehre des hl. Bonaventura. *P. L. Oligier O.F.M.*: Rom, die deutsche Passion des Johannes von Zazenhausen O.F.M. Weihbischofs von Trier. *Dr. H. Bucker*: Studienrat in Cleve, Jugend und Studienzeit des Franziskaners Konrad Klinge. *Dr. R. Ottow*: Hildesheim, die Niederlassungen der Franziskaner in Dorpat. Besprechungen etc.

„**Gregorianum**“. Fasc. 4. *A. Landgraf*: Kindertaufe und Glaube in der Frühcholastik. *A. Munzi*: Il valore del principio di contraddizione nella filosofia di Aristotele. *M. De la Taille*: Controversia de coelesti sacrificio missae. Notae etc.

Hochland. München, Kösel'sche Buchhandlung. 1928/29. Heft 5; *Dr. O. Knapp*: Eros in Sturm und Drang. *Dr. L. Huismans*: Reaktion und Reform in der Medizin. *J. Oswald*: Goethe, Heine und Görres. *R. v. F. Herwig*: Hoffnung auf Licht. Kritik etc.

Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven. Breslau, Ring 58: Heft III. *Prof. Dr. D. Dorošenko*: Die Entwicklung der ukrainischen Geschichtsidee vom Ende des 18. Jahrhunderts bis zur Gegenwart. *Dr. Eug. Salting*: Die Dekabristen in ihrer Beziehung zu Westeuropa. Miscellen etc.

Der katholische Gedanke. München. Kösel'sche Buchhandlung. 1929. Heft 1. *Kard. M. Faulhaber*: Von der Leuchte des Lammes. *J. Maritain*: Thomas von Aquin und die Einheit des Abendlandes. *A. Mager*: Universität und Weltanschauung in Vergangenheit und Gegenwart. *J. Schmidlin*: Das christliche Weltapostolat in Ideen — und Pflichtenkreis des katholischen

Akademikers. *D. v. Hillebrand*: Der Geist Ludwig van Beethovens. *T. Delos*: Volk, Staat und Staatengemeinschaft im Lichte der christlichen Nächstenliebe. Mitteilungen.

Nova Revija. Br. 4. *Kržanic, Dr. F. K.*: Učitelj kat. socijalne politike. *Grabić Dr. O. P.* Poraz materijalističkog nazora o duši. *Knezović, Dr. F. O.*: Razvoj cudoredne svijesti kod mladića. *Stipančić, J.*: Kako je Dalmacija upućena na Herceg Bosnu i obratno. Iz narodne starine etc.

Orientalia Christiana. Roma. Pont. Inst. or. studiorum. Nr. 49. De Oriente documenta et libri.

Nr. 50. *P. Th. Späcil, S. J.*: Doctrina theologiae Orientis separati de SS. Eucharistia. II. Quaestiones de forma Eucharistiae. De pane eucharistico. De communione sub utraque specie et de communione parvulorum. 17 l. Pag. 176. 8°.

Prąd. Lublin. Uniwersytet. 1929. Nr. 1. *X. Dr. K. Kowalski*: Wartość filozofji św. Tomasza i św. Augustyna dla życia umysłowego XX wieku. *Prof. O. Halecki*: Wpływ Kościoła na państwo w okresie średniowiecza. Sylwetski; Dokumenty czasu etc.

Nr. 2. *X. Dr. St. Abt*: Św. Pawła myśli i czyny misyjne. *X. Dr. K. Kowalski*: Wartość filozofji św. Tomasza i św. Augustyna dla życia umysłowego XX w. Dokumenty czasu etc.

Pro Christo—Wiara i czyn. Organ młodych katolików, Warszawa, Moniuszki 3. a

1929. Nr. 1. *Ks. A. Bogdański*: Święta rodzina. *A. Zgierski* O znaczeniu i wartości pisma św. II. — ks. A. Stonner T. J. Wiedeń (Schönere Zukunft 1. Jahrgang). *Amicus*: Dysputy. *Ks. Dr. Akt*: Sylwetki Ojców Kościoła. Św. Ambroży. *X. A. Bogdański*: Św. Sebastjan. *B. Załuski*: Z zagadnień obyczajowych Sprawozdania etc.

Nr. 2. *K. v. Oast O. S. B.*: Msza św. — Śpiew gregorjański. *Amicus*: Dysputy *J. M. Chudek*: Ks. Bronisław, Bonaventura Markiewicz II. cz. *S. Janczewski*: Pojedynek i walka z nim. *A. F. Kowalkowski*: Ruch społeczny wśród studentów niemieckich. *S. J. K.* Chrześcijański Uniwersytet Robotniczy. Sprawozdania etc.

Przegląd homiletyczny. Kielce. Seminarjum Duchowne. 1929. Z. 1. *Ks. W. Kosiniński*: Św. Franciszek Salezy o kaznodziejstwie. *Ks. St. Maśliński*: Ambona o moralności płciowej. *Ks. Z. Pilch*: Literatura karnodziejska. Ambona i życie etc.

Przegląd teologiczny. Z. 4. *Ks. P. Stach*: Nazaret i Loreto. *Ks. Al. Zychliński*: Nauka św. Tomasza z Akwinu o naturze łaski działającej. *Ks. K. Kantak*: Pogląd na Zakony zebrzące w Polsce przedrozbiorowej. *Ks. T. Dtugosz*: Monografia parafji. *Ks. A. Bielenin*: Układ trenów. *Ks. St. Szurek*: Geneza i początki paschału. Recenzje etc.

Recherches de Théologie ancienne et médiévale Louvain, 1929. Nr. 1. *B. Capelle*: L'origine antiadoptioniste de

notre texte du Symbole de la Messe. *A. Wilmart*: La tradition littéraire et textuelle de l'Adoro te devote. *O. Lottin*: Les dons du Saint-Esprit chez les théologiens depuis Pierre Lombard jusqu'à S. Thomas d'Aquin. *O. Lottin*: Textes inédits relatifs aux dons du Sait Esprit. *M. Cappuyns*: Note sur le problème de la vision béatifique au XI-e siècle. Bulletin etc.

Revue d'Histoire et de Philosophie religieuses. Nr. 5.

A. Lods: Eléments anciens et éléments modernes dans le rituel du sacrifice israélite. *Ch. Guignebert*: Quelques remarques sur la perfection (*τελειωσις*) et ses voies dans le Mystère paulinien. Notes etc.

Revue des sciences philosophiques et théologiques.

Paris, Rue Bonaparte, 90. Nr. 4. *P. Batiffol*: Unité de communion et unanimité de foi. *J. D. Labrunie O. P.*: Les principes de la catholicité d'après S. Thomas. *I. T. Delos O. P.*: L'internationalisme. *E. B. Allo, O. P.*: Orient et Occident, *J. Schmidlin*: Catholicité et Apostolat missionnaire. *A. D. Sertillanges O. P.*: Humanité et Catholicité. Bulletins etc.

1929. Nr. 1. *M. S. Gillet O. P.*: Justice et Charité. *P. Glovieux*: Un Mémoire justificatif de Bernard de Trilia. *A. Forest*: Montaigne humaniste et théologien. Note etc.

Rivista di Filosofia Neo-Scolastica. Fasc. 6. *C. Mazzantini*: La filosofia di Ippolito Taine. *M. Losacco*: Intorno al solipsismo *M. Casotti*: I dialoghi „dell'istruzione“ e il pensiero filosofico di Raffaello Lambruschini. Note etc.

Stoudion. Nr. 4—5. *P. Th. Haluscynskij*: Reflexions sur l'uniatisme. I. La théologie. Bibliographie etc.

Theologie und Glaube H. S. Dr. *Th. Klauser*: Das altchristliche Totenmah nach dem heutigen Stande der Forschung. *Dr. Fr. Schollmeyer*: Biblische und babylonische Sühne. *Dr. H. J. Oemmeleu*: Zur Erbsündenfrage. *P. Browe S. J.*: Die Pflichtkommunion der Laien im Mittelalter. *Dr. Chr. Schulte O. M. C.*: Unsere pastorale Einstellung zum Sozialismus. *L. Wohlen*: Goethes Grosshehn Johann Michael v. Loen als Freund der Klöster. *Dr. Aufhauser*: Religiös-kulturell-soziale Gegenwartsbilder vom heutigen Indien. *Dr. Paul Heinisch*: Zur Entstehung des Buches Baruch. Erlasse etc.

H. 6. *Dr. K. Pieper*: Heinrich Poggel zum Gedächtnis. *Dr. F. Keller*: Wochenende und Seelsorge. *Dr. Merschmann*: Mitwirkung des Klerus bei der sittlich—religiösen Erneuerung des Familienlebens.

Dr. B. Bartmann: Die Enzyklika Pius XI: „Mortalium animos“ (vom 6. Januar 1928). *Dr. E. Krebs*: Vom inneren Baugesetz und Wesen der Kirche. *Dr. E. Sierp S. J.*: Das Christusbild der ersten Ignatianischen Exerzitienwoche. *P. Z. Fischer O. F. M.*: Was tun wir gegen die „Kinderfreunde“? *Dr. Aufhauser*: Eindrücke vom Missionswerk in Vorderindien. Erlasse etc.

1929. H. 1. *Dr. P. Simon*: Eie Wiedervereinigung der Kirchen und die Einheit des Abendlandes. *A. Schmitt S. J.* Zur Essener Tagung der Männersodalitäten Westdeutschlands. *Dr. J. Ch. Schulte O. M. C.*: Wir Priester und die Katholische Aktion. *Ch. Backs*: Sittliche Berufsauffassung. *Riekes*: Gründe und Fragen der Kirchengaustrittsbewegung. *H. Junker*: Die Frau im alttestamentlichen ekstatischen Kult. *D. Hangg*: Unsere katholischen Vereine. Kleine Beiträge e. t. c.

Theologisch. praktische Quartalschrift: Linz A.d. Donau, Stifterstraße 7. 1929. 1. H. *O. Cohausch S. J.*: Sorge um die Auslese. *Dr. L. Kopler*: Klerus und Politik. *Dr. J. Haring*: Speculum professoris theologici. *V. Cathrein S. J.*: Das Religionsbuch der Kirche. *P. Z. Fischer O. F. M.*: Unsere Abwehr gegen die „Kindesfreunde“. *P. Dr. K. M. Henze C. SS. R.*: Klerus und Lateinstudium. *P. J. Hector O. M. I.*: Der liturgische Herz-Jesu-Kult in der Kirche, seine Entstehung, seine Bestätigung, sein Gegenstand. *P. M. Kurz*: Zweck und Wahl mystischer Lesung. Pastoral - Fälle e. t. z.

Zeitschrift für katholische Theologie. Innsbruck 1929. 1. H. *F. Dander*: Gottesbild und Gleichnis in der Schöpfung nach der Lehre der hl. Thomas von Aquin. *O. Fallner*: Was sagen die Handschriften zur Echtheit der sechs Predigten „S. Ambrosii de Sacramentis“. *I. A. Jungmann*: Praefatio und stiller Kanon. Kleinere Beiträge etc.

В адміністрації „Богословії“ Львів, Коперника 36

можна набути:

[In administratione „Bohoslovia“ (Léopol, Kopernik 36)
veneunt libri:]

Богословія	т.	I.	(Bohoslovia vol. I.)	2	Dol.	a.
”	т.	II.	(„ vol. II.)	2	”	”
”	т.	III.	(„ vol. III.)	2	”	”
”	т.	IV.	(„ vol. IV.)	2	”	”
”	т.	V.	(„ vol. V.)	2	”	”
”	т.	VI.	(„ vol. VI.)	2	”	”

Видання „Богословії“ (Ed. „Bohoslovia“):

1. *Dr. Jos. Slipuj:* De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus Si explicanda p. IV + 29. 8° — 1/2 Dol. (3 зол.).
2. *о. Др. Г. Костельник:* Границі вселенної (Dr. G. Kostelnyk: De finibus universi) ст. 61. 8° — 1/2 Dol. (3 зол.).
3. *Dr. A. Landgraf:* Partes animae norma gravitatis peccati p. 54. 8° — 1/2 Dol. (3 зол.).
4. *о. Др. Й. Сліпий:* Св. Тома з Аквіну і схолястика ст. 76. 8° (Dr. Jos. Slipuj: De S. Thoma Aq. atque theol. et philosophia scholastica) — 1/2 Dol. (3 зол.).
5. *Dr. Theod. T. Haluščynskij OSBM:* De ucrainis S. Scripturae versionibus p. 22, 8° — 1/4 Dol. (2 зол.).
6. *Dr. Jos. Slipuj:* Num Spiritus Sanctus a Filio distinguatur, si ab eo non procederet? p. 36, 8°. — 1/2 Dol. (3 зол.).

Праці Бог. Наук. Товариства (Opera Theologicae Societatis Ucrainorum):

- T. I. vol. Св. свщ м. Йосафат Кунцевич (S. Josaphat Kuncsevyc) — матеріяли і розвідки з нагоди ювілею зібрав о. др. Й. Сліпий. ст. 261, 8°. ціна 2 Dol. (14 зол.).
- T. II. *Dr. Jos. Slipuj:* De principio spirationis in SS. Trinitate p. VIII + 120. 8° — 1 Dol. (7 зол.).
- T. III. *о. Др. Спиридон Кархут:* Граматика української церковнослов'янської мови (Grammatica linguae ecclesiasticoslavicae ucrainicae), ст. XIX + 284, 8°, ціна 2 Dol. (15 зол.).
о. Йосиф Сліпий: Богословське Наукове Товариство і його статуту ст. 19. 16° — 35 сот. (5 ст. a.).

Чи Ви вже стали членом Богослов-
ського Наукового Товариства? — — —
Річна вкладка виносить 2 дол. амер.
Зголошення приймає секретар Т-ва
— — Львів, Коперника 36. — —

**Передплата на „Богословію“ в краю 2 дол.
річно. Члени БНТ дістають „Богословію“
даром**

Прохаємо вирівнати залеглости